

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΜΗ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ :
ΜΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

ΑΓΓΕΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΓΔΑΛΙΝΗ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2012

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΜΗ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ :
ΜΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ**

ΑΓΓΕΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΓΔΑΛΙΝΗ

Επιβλέπουσα Συμβουλευτική Επιτροπή

Επιβλέπων : κ. ΒΟΛΙΩΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Μέλη : κ. ΑΝΤΖΟΥΛΑΤΟΣ ΑΓΓΕΛΟΣ

κ. ΔΙΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κ. Βολιώτη Δημήτριο, λέκτορα του Τμήματος Χρηματοοικονομικής και Τραπεζικής Διοικητικής για την ανάθεση της διπλωματικής εργασίας και τη συμβολή του στην διεκπεραίωση της, καθώς και τα άλλα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής για το χρόνο που δέχτηκαν για τη μελέτη της εργασίας και για τις παρατηρήσεις τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ABSTRACT.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	8
1.1 ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ	8
1.2 ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ	9
1.3 Η ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟΥΣ ΚΛΑΣΙΚΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΥΣ	10
1.4 Η ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΚΛΑΣΙΚΟΥΣ ..	12
1.4.1 Η Εξίσωση των Συναλλαγών του Fisher.....	13
1.4.2 Η Εξίσωση του Εισοδήματος	14
1.4.3 Η Εξίσωση των Ρευστών Διαθεσίμων.....	14
1.5 ΜΟΝΤΕΛΟ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ	16
1.5.1 Το εισόδημα ενός ατόμου.....	16
1.5.2 Εύρεση του ρυθμού μεταβολής του χρήματος	18
1.5.3 Η Ποσοτική Θεωρία του Χρήματος	20
1.5.4 Η ουδετερότητα του χρήματος	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	22
2.1 ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΜΗ-ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΛΑΣΣΙΚΟΥΣ	22
2.1.1 Η βραδεία προσαρμογή των τιμών στις αλλαγές της ποσότητας του χρήματος.....	23
2.1.2 Η βραδεία προσαρμογή των μισθών στις αλλαγές των τιμών.....	24
2.1.3 Σταθερό κόστος εξόδων	26
2.1.4 Αναγκαστική αποταμίευση.....	27
2.1.5 Σύγκριση μεταξύ γενικών τιμών και σχετικών τιμών.....	31
2.2 ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΜΗ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ	32
2.3 ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΥΣ.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	36
3.1 ΚΕΥΝΣΙΑΝΙΣΜΟΣ.....	36
3.2 ΚΕΥΝΣΙΑΝΗ ΘΕΩΡΙΑ ΖΗΤΗΣΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ	38
3.3 ΘΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ΕΙΣΩΣΗ ΤΟΥ KEYNES.....	40
3.4 ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ KEYNES.....	42

3.5 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ KEYNES	43
3.5.1 Έμμεση σχέση μεταξύ της ποσότητας χρήματος και επιπέδου των τιμών	43
3.5.2 Ποσότητα του χρήματος, παραγωγή και τιμές	45
3.6 Ο KEYNES ΚΑΙ Η ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	49
4.1 ΜΟΝΕΤΑΡΙΣΜΟΣ	49
4.2 ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΟΥ MILTON FRIEDMAN.....	50
4.2.1 Οι Υποθέσεις του μοντέλου	51
4.2.2 Τα Συμπεράσματα του μοντέλου.....	51
4.3 Η ΕΚΔΟΧΗ ΤΟΥ FRIEDMAN ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ.....	52
4.4 ΜΟΝΕΤΑΡΙΣΜΟΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΚΕΥΝΣΙΑΝΙΣΜΟΥ.....	55
4.5 Η ΝΕΑ ΚΛΑΣΙΚΗ (NEW CLASSICAL) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ.....	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	59
5.1 Η ΑΥΣΤΡΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ	59
5.2 ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΙΣ ΤΙΜΕΣ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΕΠΙΤΟΚΙΩΝ.....	59
5.3 Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΤΙΜΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ FRIEDRICH ΗΑΥΕΚ.....	60
5.4 ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΗΑΥΕΚ ΚΑΙ KEYNES	62
5.5 Η ΜΗ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ LUDWIG VON MISES	63
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	68
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	70

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια μελέτη, σε θεωρητικό επίπεδο, της μη ουδετερότητας του χρήματος. Πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια διπλωματικής εργασίας για το μεταπτυχιακό του τμήματος Χρηματοοικονομικής και Τραπεζικής Διοικητικής του Πανεπιστημίου Πειραιά. Αναφέρονται οι πηγές της ουδετερότητας του χρήματος καθώς επίσης χρονολογικά οι απόψεις οικονομολόγων του 18^{ου}, 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, ξεκινώντας από τους κλασσικούς και την Ποσοτική Θεωρία έως την Αυστριακή σχολή οικονομικών και τους σύγχρονους οικονομολόγους John Keynes, Milton Friedman και Robert Lucas της νέας κλασικής οικονομικής σκέψης. Η μη ουδετερότητα του χρήματος, όπως είναι γνωστό, φαίνεται μέσα από την μεταβολή των πραγματικών μεγεθών (παραγωγή, εισόδημα, απασχόληση κ.τ.λ.) που προκαλούνται από μεταβολή της ποσότητας του χρήματος. Έτσι, εξετάζεται η ενδεχόμενη επιρροή του χρήματος και ο βαθμός αυτής πάνω στις πραγματικές μεταβλητές, υπό το πρίσμα των οικονομικών θεωριών που αποτέλεσαν σταθμό στην εξέλιξη της οικονομίας παγκοσμίως.

ABSTRACT

This project is a study in theory, non-neutrality of money. It is held in the thesis for the Master's Division of Banking and Financial Management at the University of Piraeus. The sources of the neutrality of money are mentioned, as well as chronologically the views of economists of the 18th, 19th and 20th century, starting with the classics and the Quantity Theory to the Austrian school of economics and the modern economists John Keynes, Milton Friedman and Robert Lucas of the new classical economic thought. The non neutrality of money, as is known, is seen through the change of the actual quantities (production, income, employment, etc.) caused by changing the quantity of money. So, the likely influence of money is examined, as well as the degree of this influence on the real variables, in the light of economic theories which were a milestone in the evolution of world economy.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η σύνδεση μεταξύ της ποσότητας του χρήματος και του επιπέδου τιμών έχει αποτελέσει ένα πεδίο μόνιμης διαμάχης αλλά και γόνιμης αντιπαράθεσης μεταξύ των οικονομολόγων. Διατυπώθηκαν και αναλύθηκαν αρκετές θεωρίες για το χρήμα τις οποίες θα δούμε παρακάτω.

1.1 ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Η ποσοτική θεωρία του χρήματος είναι από τις πιο παλιές θεωρίες της μακροοικονομίας που προσπάθησε να εξηγήσει τη σχέση μεταξύ ποσότητας του χρήματος και επιπέδου των τιμών.

Εκφράζεται με την ταυτότητα $M \cdot V = P \cdot Q$

Όπου M είναι η ποσότητα του χρήματος, V είναι η ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος, P είναι το επίπεδο των τιμών και Q είναι η συνολική παραγωγή δηλαδή το συνολικό προϊόν.

Η Ποσοτική ταυτότητα λοιπόν μετατρέπεται σε Θεωρία που εξηγεί τη σχέση ποσότητας χρήματος και τιμών, όταν γίνουν οι παρακάτω παραδοχές: (1)

- 1) Η κυκλοφοριακή ταχύτητα V είναι σταθερή (αλλάζει μακροχρόνια καθώς αλλάζει η τεχνολογία και οι συνήθειες και ανεξάρτητα από τις αλλαγές του χρηματικού αποθέματος)
- 2) Το συνολικό προϊόν της οικονομίας είναι δεδομένο (η οικονομία λειτουργεί με πλήρη απασχόληση όλων των συντελεστών παραγωγής)
- 3) Η προσφορά χρήματος είναι εξωγενής μεταβλητή (ορίζεται από μια δημόσια αρχή), άρα το βέλος της αιτιότητας πάει από το M στο P

Έτσι λοιπόν, με το V και το Q σταθερά, διπλασιασμός της ποσότητας του χρήματος θα διπλασιάσει ανάλογα και το επίπεδο των τιμών. Κατ' αυτόν τον τρόπο όμως οι

σχετικές τιμές δεν αλλάζουν (δηλαδή με πόσες μονάδες βαμβάκι αγοράζεται μία μονάδα σιταριού).

Από τα παραπάνω προκύπτει η ουδετερότητα του χρήματος. Δηλαδή το γενικό επίπεδο των τιμών αλλάζει ανάλογα με την αλλαγή της ποσότητας του χρήματος, συνεπώς οι ονομαστικές μεταβλητές αλλάζουν όλες κατά το ίδιο ποσοστό με αποτέλεσμα να μην επηρεάζονται στην ουσία οι πραγματικές αξίες.

1.2 ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Η πρώτη διατύπωση της θεωρίας συναντάται το 16^ο αιώνα, από τον Jean Bodin (1568), Γάλλο οικονομολόγο, ο οποίος παρατήρησε ότι η εισροή πολύτιμων μετάλλων από την Αμερική στην Ισπανία και μετά στην υπόλοιπη Ευρώπη προκαλούσε αύξηση των τιμών.

Την εποχή, λοιπόν του μερκαντισμού, βρίσκουμε τις πρώτες προσπάθειες ανάπτυξης μιας θεωρίας του χρήματος. Παρά το γεγονός ότι οι μερκαντιστές ασχολήθηκαν κυρίως με πρακτικά προβλήματα και ζητήματα πολιτικής, το βάρος που έδιναν στο ρόλο του χρήματος οδήγησε στην ανάπτυξη μιας συζήτησης γύρω από το χρήμα και το ρόλο του στην οικονομική ανάπτυξη. Για το μερκαντισμό οι ποσότητες του χρυσού και του ασημιού που βρίσκονται σε μία χώρα είναι αυτό που καθορίζει το μέγεθος του πλούτου της. Και δεδομένου ότι το χρήμα ήταν μεταλλικό ταύτιζαν τον πλούτο μίας χώρας με το χρήμα που αυτή κατέχει. Έτσι η μερκαντιστική πολιτική ήταν μία δημοσιονομική πολιτική όπου το κράτος προσπαθούσε να ενισχύσει τα ταμεία του μέσω της αύξησης της ποσότητας των πολύτιμων μετάλλων. Αυτό γινόταν κυρίως μέσω του μονοπωλιακού εμπορίου με τις νέες αποικίες στην Αμερική, αλλά και με διοικητικά μέτρα τα οποία απαγόρευαν την εκροή πολύτιμων μετάλλων στο εξωτερικό της χώρας. (2)

Η ποσοτική θεωρία έρχεται σε αντίθεση με αυτήν την κυρίαρχη ιδέα της μερκαντιστικής εποχής: Ισχυρίζεται ότι η αύξηση της ποσότητας του χρήματος δεν μπορεί να σημαίνει τίποτε περισσότερο από την αύξηση των τιμών.

Η πρώτη μαθηματική διατύπωση της ποσοτικής θεωρίας θα γίνει από τον Briscoe το 1694. Ο Briscoe θα σχηματίσει μία εξίσωση σύμφωνα με την οποία η ποσότητα του χρήματος ισούται με το γινόμενο των τιμών επί του πραγματικού εισοδήματος. Το πραγματικό όμως βήμα είχε γίνει λίγο νωρίτερα από τον John Locke (1632-1704).

Σύμφωνα με την άποψη του W. Eltis ο John Locke ήταν ένας από τους πρωτοπόρους της Ποσοτικής θεωρίας. Υποστηρίζει ότι ο Locke καταφέρνει και ανταποκρίνεται στις προϋποθέσεις προκειμένου να θεωρήσουμε ότι έχουμε μία συνεπή διατύπωση της Ποσοτικής θεωρίας. Όπως γράφει, η θέση του Locke ότι η αύξηση του αριθμού των σφραγισμένων στην Αγγλία νομισμάτων θα αυξήσει τις τιμές ανταποκρίνεται, 1ον, στην απαίτηση το βέλος της αιτιότητας να τρέχει από την ποσότητα του χρήματος προς τις τιμές και όχι το αντίθετο, 2ον, στο αίτημα του να υπάρχει μια σταθερή και προβλεπόμενη ζήτηση χρήματος σε σχέση με το εθνικό εισόδημα (το οποίο είναι η ταχύτητα V), και 3ον αίτημα, το εθνικό εισόδημα να διαμορφώνεται αυτόνομα από το επίπεδο τιμών. (2)

Αργότερα ο Richard Cantillon (1680-1734) υποστήριξε ότι, η παραγωγή νέου χρήματος από τα ορυχεία οδήγησε στην ύπαρξη υπερβάλλουσας προσφορά χρήματος που διοχετεύθηκε στην αύξηση της ζήτησης στην αγορά αγαθών. Η αυξημένη ζήτηση στην αγορά αγαθών οδηγεί στην άνοδο του επιπέδου τιμών με αποτέλεσμα τη μείωση των πραγματικών μισθών. Οι μειωμένοι πραγματικοί μισθοί ενθαρρύνουν τις επιχειρήσεις να απασχολήσουν περισσότερο εργατικό δυναμικό. Η αυξημένη όμως ζήτηση για εργαζομένους οδηγεί σε αύξηση των πραγματικών μισθών συμπαρασύροντας κατά αυτόν τον τρόπο και το επίπεδο τιμών. Παρατηρούμε δηλαδή ότι αναπτύσσεται ένα κλασικό υπόδειγμα κλειστής οικονομίας όπου επιχειρείται η παρουσίαση της αλληλεπίδρασης των αγορών χρήματος, προϊόντος και εργασίας.

1.3 Η ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟΥΣ ΚΛΑΣΙΚΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΥΣ

Το 18^ο αιώνα, ο David Hume (1711-1776) ήταν αυτός που διατύπωσε την Ποσοτική θεωρία σε μια πιο ολοκληρωμένη μορφή. Όπως αναφέρει στο κεφάλαιο «Of money»

(3) σε μικρό χρονικό διάστημα αν αυξηθεί η ποσότητα του χρήματος και ισχύει η συνθήκη *ceteris paribus*, τότε η αυξανόμενη ποσότητα χρήματος θα έχει ως αποτέλεσμα να αυξηθεί η παραγωγή και το επίπεδο των τιμών. Έτσι η αύξηση της ποσότητας του χρήματος δεν θα επιδράσει αναλογικά στο επίπεδο των τιμών αλλά μέρος του νέου χρήματος θα χρησιμοποιηθεί για να καλύψει την αυξανόμενη παραγωγή. Αυτή η μεταβολή θα πραγματοποιηθεί γιατί η αύξηση της ποσότητας χρήματος θα αυξήσει τη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών στην οικονομία, αυξάνοντας τον όγκο της παραγωγής. Η βραχυχρόνια συνθήκη *ceteris paribus* περιέχει τις εξής υποθέσεις: α) ο όγκος προσφοράς και ζήτησης δανειακών κεφαλαίων καθώς και το ύψος του τόκου παραμένουν σταθερά και β) αυτοί που λαμβάνουν νέο χρήμα που εισέρχεται στην οικονομία δεν το παρακρατούν. («Of Interest», David Hume) (4)

Εάν δεν ισχύει η συνθήκη *ceteris paribus* η αύξηση της ποσότητας του χρήματος πάλι δεν θα επιδράσει αναλογικά στο επίπεδο των τιμών. Αυτό γίνεται διότι το νέο χρήμα δεν διαχέεται στην οικονομία με την μορφή αυξανόμενης ζήτησης αγαθών και υπηρεσιών αφού πλέον υπάρχει η πιθανότητα κατακράτησης μέρους του νεοεισερχόμενου χρήματος.

Εάν, κατά τον Hume, συνεχισθεί να αυξάνεται η ποσότητα χρήματος που εισρέει στην οικονομία για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, και ισχύει η συνθήκη *ceteris paribus* τότε αυτή η αύξηση θα μεταδοθεί στο γενικό επίπεδο των τιμών. Δηλαδή, θα ισχύσει ο μηχανισμός της ποσοτικής θεωρίας χρήματος όπου κάθε μεταβολή του (M) οδηγεί σε αναλογική μεταβολή του (P). Η μακροχρόνια συνθήκη *ceteris paribus* περιέχει τις εξής υποθέσεις: α) η συνολική παραγωγή είναι σταθερή, δηλαδή η οικονομία είναι σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης, β) αυτοί που λαμβάνουν νέο χρήμα δεν το παρακρατούν, γ) δεν μεταβάλλονται οι συνήθειες των ατόμων, δηλαδή δεν μεταβάλλεται η κυκλοφορική ταχύτητα του χρήματος. («Of Interest», David Hume) (4)

Εάν δεν ισχύει η συνθήκη *ceteris paribus* τότε δεν θα ισχύει η αναλογικότητα μεταβολής της ποσότητας χρήματος και του επιπέδου των τιμών.

Η Ποσοτική θεωρία του χρήματος του Hume είναι στενά συνδεδεμένη με την πολεμική του εναντίον των μερκαντιλιστών. Δηλωμένος στόχος του ήταν να δείξει ότι η αύξηση της ποσότητας του χρήματος (των μετάλλων για την εποχή εκείνη), δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να αυξήσει τον πλούτο μίας χώρας, απλά θα είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της ονομαστικής τιμής των εμπορευμάτων. Η πολεμική αυτή

τον οδήγησε στην Ποσοτική θεωρία σύμφωνα με την οποία η αξία του χρήματος καθορίζεται από την συνολική του ποσότητα (2). Ο ίδιος γράφει:

«το χρήμα δεν είναι τίποτα άλλο από μια εκπροσώπηση της εργασίας και των εμπορευμάτων και χρησιμεύει μόνο ως μέθοδος εκτίμησης και αξιολόγησής τους (...) είναι ένα όργανο στο οποίο έχουν συμφωνήσει οι άνθρωποι για την διευκόλυνση της ανταλλαγής του ενός εμπορεύματος με το άλλο και ως τέτοιο δεν έχει καμία αξία αφ' εαυτού» (3)

Ο Hume τοποθετείται σταθερά υπέρ μιας νομιναλιστικής θεωρίας του χρήματος, σε αντίθεση με την μερκαντιλιστική θεωρία ότι το χρήμα από μόνο του (δηλαδή ο χρυσός και ο άργυρος) κατέχει πραγματική αξία.

Ο Adam Smith (1723-1790) άσκησε κριτική στην Ποσοτική θεωρία του χρήματος. Ο Smith υποστήριξε ότι η ποσότητα του κυκλοφορούντος χρήματος ορίζεται από τα έμφυτα χαρακτηριστικά της οικονομικής δραστηριότητας ενδογενώς και η ποσότητα του χρήματος δεν μπορεί να μεταβληθεί ακόμη και αν αντικατασταθεί το μεταλλικό χρήμα με χάρτινο.

Ο Ricardo ακολούθησε την εργασιακή θεωρία της αξίας που είχε αναπτύξει με την οποία υποστήριξε ότι η αξία του χρήματος μακροχρόνια ισούται με το κόστος παραγωγής του (δηλαδή με την αξία, ως την ποσότητα εργασίας που απαιτείται για την παραγωγή του). Ο Ricardo, όσο και ο Mill δέχτηκαν απρόθυμα την Ποσοτική θεωρία προκειμένου να αντιμετωπίσουν βραχυχρόνια ζητήματα. (2)

Περαιτέρω απόψεις των κλασικών οικονομολόγων αναφέρονται όπως θα δούμε παρακάτω και στο δεύτερο κεφάλαιο με την ουδετερότητα του χρήματος.

1.4 Η ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΚΛΑΣΙΚΟΥΣ

Η Ποσοτική Θεωρία του χρήματος στη σύγχρονη μορφή της εμφανίζεται με τους εξής βασικούς τρόπους:

- i. Η Εξίσωση των Συναλλαγών του Fisher

- ii. Η Εξίσωση του Εισοδήματος
- iii. Η Εξίσωση των Ρευστών Διαθεσίμων

Οι θεωρίες αυτές εξετάζονται στη συνέχεια.

1.4.1 Η Εξίσωση των Συναλλαγών του Fisher

Στην εργασία του «The purchasing power of money» το 1911 (5) ο αμερικανός οικονομολόγος Irving Fisher ξεκινάει από την «κλασική» άποψη ότι η ανάγκη για ρευστά διαθέσιμα και επομένως η ζήτηση χρήματος είναι βασικά απόρροια του γεγονότος ότι το χρήμα χρειάζεται για συναλλακτικούς σκοπούς. Σε κάθε συναλλαγή υπάρχει τόσο ο αγοραστής όσο και ο πωλητής και συνεπώς για το σύνολο της οικονομίας η αξία των πωλήσεων ισούται με την αξία των αγορών. Η αξία των πωλήσεων πρέπει να είναι ίση με την ποσότητα των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που πωλούνται κατά την διάρκεια μιας χρονικής περιόδου πολλαπλασιαζόμενη με το μέσο όρο των τιμών των αγαθών και των υπηρεσιών. Από την άλλη πλευρά, η αξία των αγορών πρέπει να είναι ίση με την ποσότητα του χρήματος που κυκλοφορεί στην οικονομία πολλαπλασιαζόμενη με τον μέσο αριθμό των φορών που αλλάζει χέρια κάθε μονάδα χρήματος για την αγορά των τελικών αγαθών και υπηρεσιών μεταξύ των ατόμων κατά τη διάρκεια της ίδιας χρονικής περιόδου. Με τον τρόπο αυτό ο Fisher καταλήγει στην περίφημη Εξίσωση των Συναλλαγών:

$$M_s * V_T = P_T * T$$

Όπου:

M_s : η ποσότητα του χρήματος

V_T : η ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος, που φανερώνει πόσες φορές κατά μέσο όρο μια χρηματική μονάδα αλλάζει χέρια μεταξύ των ατόμων μιας κοινωνίας σε μια ορισμένη χρονική περίοδο για την διεκπεραίωση των συναλλαγών

P_T : ο μέσος όρος των τιμών όλων των αγαθών και υπηρεσιών που ανταλλάσσονται στην οικονομία σε μια ορισμένη χρονική περίοδο (συνήθως το P_T φέρει το όνομα γενικό επίπεδο τιμών)

T : ο όγκος των συναλλαγών, δηλαδή ο όγκος των αγαθών και υπηρεσιών που ανταλλάσσονται μεταξύ των ατόμων μιας οικονομίας σε μια δεδομένη χρονική στιγμή.

1.4.2 Η Εξίσωση του Εισοδήματος

Πρόκειται για παραλλαγή της εξίσωσης Fisher και έχει την εξής μορφή:

$$M \cdot V = P \cdot Y$$

Όπου :

M : η ποσότητα του χρήματος

V : η κυκλοφοριακή ταχύτητα του εισοδήματος, δηλαδή η κυκλοφοριακή ταχύτητα του χρήματος που δαπανάται για τη αγορά νέων τελικών αγαθών και υπηρεσιών παραγομένων κατά τη διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου

P : το γενικό επίπεδο των τιμών των νέων τελικών αγαθών και υπηρεσιών παραγομένων κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου

Y : η ποσότητα των νέων τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. (6)

1.4.3 Η Εξίσωση των Ρευστών Διαθεσίμων

Μια σημαντικά διαφοροποιημένη παραλλαγή της ποσοτικής θεωρίας, αναπτύχθηκε στο Πανεπιστήμιο του Cambridge της Αγγλίας, κυρίως από τους κορυφαίους καθηγητές του Πανεπιστημίου αυτού, A.Marshall και A.C. Pigou. Οι οικονομολόγοι αυτοί μελέτησαν την ζήτηση του χρήματος από μικροοικονομική σκοπιά, σε αντίθεση με τον Fisher ο οποίος μελέτησε το ζήτημα από μακροοικονομική σκοπιά.

Η εξίσωση είναι :

$$M_s = k * P * Y$$

Όπου :

M_s : η ποσότητα του χρήματος

Y : το συνολικό εισόδημα ή το σύνολο των παραγόμενων νέων προϊόντων και υπηρεσιών σε σταθερές τιμές, που παράγονται σε μια ορισμένη χρονική περίοδο

P : το γενικό επίπεδο των τιμών των νέων τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται στη συγκεκριμένη περίοδο

k : αντιπροσωπεύει το τμήμα (μέρος) του εθνικού προϊόντος (εισοδήματος) το οποίο τα άτομα αποφασίζουν να παρακρατήσουν σε μορφή ρευστών διαθεσίμων σε μια ορισμένη χρονική περίοδο.

Το βασικό συμπέρασμα της ποσοτικής θεωρίας είναι ότι :

Η μεταβολή στην ποσότητα (προσφορά) του χρήματος, επηρεάζει μόνο το γενικό επίπεδο των τιμών και μάλιστα κατ' απόλυτη αναλογία, δηλαδή αν διπλασιαστεί η ποσότητα του χρήματος τότε αναμένεται να διπλασιαστεί το γενικό επίπεδο των τιμών. (6)

1.5 ΜΟΝΤΕΛΟ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

1.5.1 Το εισόδημα ενός ατόμου

Αν χωρίσουμε τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου σε δύο περιόδους, τότε :

Στην πρώτη περίοδο το άτομο διαθέτει ήδη κάποια αγαθά (κάτι σαν κληρονομιά) και επίσης κάποια από αυτά τα αγαθά καταναλώνει, ενώ κάποια τα πουλάει για να αποκτήσει χρήματα. Έτσι λοιπόν ο προϋπολογισμός του ατόμου σ' αυτή την περίοδο της ζωής του υπόκειται σε κάποιους περιορισμούς. Δηλαδή:

$$C_{1,t} + u_t * m_t \leq y \quad [1]$$

Όπου:

$C_{1,t}$ = τα αγαθά που καταναλώνει το άτομο στην πρώτη περίοδο

m_t = οι χρηματικές μονάδες που εισέπραξε το άτομο την πρώτη περίοδο πουλώντας κάποια από τα αγαθά που ήδη κατείχε

u_t = η αξία (μετρημένη σε αγαθά) της μιας χρηματικής μονάδας στην πρώτη περίοδο

$u_t * m_t$ = η συνολική αξία των αγαθών που πούλησε το άτομο την πρώτη περίοδο

y = τα αγαθά που ήδη κατείχε (δηλ. η κληρονομιά του)

Προφανώς η αριστερή πλευρά της ανίσωσης είναι τα αγαθά που καταναλώνει και πουλάει το άτομο, τα οποία πρέπει να είναι λιγότερα από αυτά τα αγαθά που είχε ως κληρονομιά, που αποτελούν τη δεξιά πλευρά της ανίσωσης.

Στη δεύτερη περίοδο της ζωής του το εισόδημα του ατόμου υπόκειται στον εξής περιορισμό:

$$C_{2,t+1} \leq u_{t+1} * m_t \quad [2]$$

Όπου:

$C_{2,t+1}$ = τα αγαθά που καταναλώνει το άτομο τη δεύτερη περίοδο

m_t = οι χρηματικές μονάδες που εισέπραξε το άτομο την πρώτη περίοδο πουλώντας κάποια από τα αγαθά που ήδη κατείχε

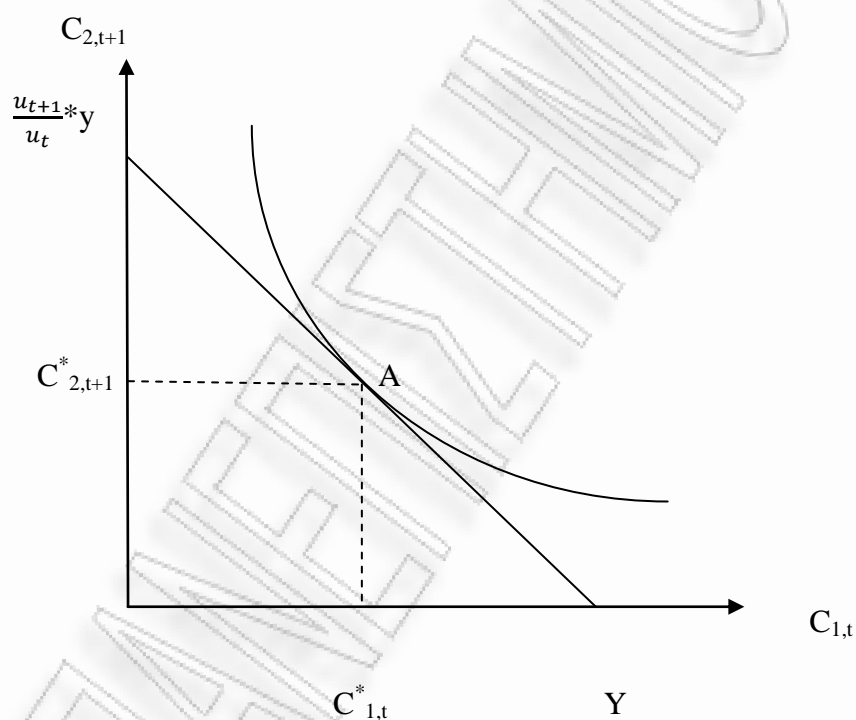
u_{t+1} = η αξία (μετρημένη σε αγαθά) της μιας χρηματικής μονάδας στη δεύτερη περίοδο

$u_{t+1} * m_t$ = η συνολική αξία των αγαθών που πούλησε το άτομο τη δεύτερη περίοδο

Σε μια νομισματική οικονομία όπου $u_t > 0$ οι ανισώσεις [1] και [2] μας δίνουν :

$$C_{1,t} * \frac{u_t}{u_{t+1}} C_{2,t+1} \leq y \quad [3]$$

Η εξίσωση (3) εκφράζει την κατανάλωση που μπορεί να κάνει ένα άτομο σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Με άλλα λόγια είναι ο περιορισμός στο εισόδημα του.

Σχήμα 1 (7)

Στο σχήμα 1 βλέπουμε τη γραμμή εισοδηματικού περιορισμού του ατόμου στη διάρκεια της ζωής του. Στο σημείο A, που είναι το σημείο επαφής της καμπύλης αδιαφορίας και της γραμμής εισοδηματικού περιορισμού, το άτομο μεγιστοποιεί την ωφελιμότητα του σε κατάσταση νομισματικής ισορροπίας. Αν το άτομο δεν

καταναλώσει τίποτα στη δεύτερη περίοδο της ζωής του ($C_{2,t+1} = 0$), τότε ο περιορισμός γίνεται $C_{1,t} = y$. Από την άλλη αν δεν καταναλώσει τίποτα την πρώτη περίοδο ($C_{1,t} = 0$) τότε $[(u_t)/(u_{t+1})] * c_{2,t+1} = y$ ή $c_{2,t+1} = [(u_t)/(u_{t+1})] * y$.

Παρατηρούμε ότι το πηλίκο $(u_t)/(u_{t+1})$ αποτελεί το ρυθμό μεταβολής του χρήματος επειδή εκφράζει την ποσότητα των αγαθών που αποκτήθηκαν στη δεύτερη περίοδο $t+1$ εάν μία μονάδα των αγαθών πωλούνταν την πρώτη περίοδο t .

1.5.2 Εύρεση του ρυθμού μεταβολής του χρήματος

Θεωρούμε ότι τα άτομα αντιδρούν με τον ίδιο τρόπο σε κάθε περίοδο, συνεπώς

$C_{1,t} = C_1$ και $C_{2,t} = C_2$ για κάθε περίοδο t . Αποκαλούμαι λοιπόν μια τέτοια ισορροπία ως «στάσιμη ισορροπία». Αυτή η ισορροπία σε καμία περίπτωση δε σημαίνει ότι η νέα γενιά έχει τις ίδιες προτιμήσεις και καταναλώνει τα ίδια πράγματα με την προηγούμενη γενιά. Δηλαδή δεν ισχύει ότι $C_1 = C_2$.

Επίσης υποθέτουμε ότι όλα τα άτομα στη συγκεκριμένη οικονομία έχουν ορθολογικές προσδοκίες, δηλαδή την περίοδο t έχουν σίγουρες και σωστές προβλέψεις για το μέλλον, για την περίοδο $t+1$.

Η ζήτηση για χρήμα του κάθε ατόμου είναι ο αριθμός των αγαθών που πουλάει για να πάρει χρήμα, το οποίο ισούται με τα αγαθά που δεν κατανάλωσε από το σύνολο της κληρονομιάς του, δηλαδή $y - c_{1,t}$. Οπότε η συνολική ζήτηση στην οικονομία είναι $N_t * (y - c_{1,t})$.

Η συνολική προσφορά των χρήματος μετρημένη σε χρηματικές μονάδες είναι M_t . Οπότε η συνολική προσφορά μετρημένη σε αγαθά είναι ο αριθμός των χρηματικών μονάδων πολλαπλασιασμένος με την αξία σε αγαθά της κάθε χρηματικής μονάδας, δηλαδή $u_t * M_t$.

Η ισορροπία προσφοράς και ζήτησης μας δίνει: $u_t * M_t = N_t * (y - c_{1,t})$ [4]

δηλαδή: $u_t = \frac{N_t * (y - c_{1,t})}{M_t}$ [5]

Για τη δεύτερη περίοδο, την $t+1$ θα είναι : $u_{t+1} = \frac{N_{t+1}*(y-c_{1,t+1})}{M_{t+1}}$ [6]

Από τις εξισώσεις [5] και [6] θα προκύψει: $\frac{u_{t+1}}{u_t} = \frac{\frac{N_{t+1}*(y-c_{1,t+1})}{M_{t+1}}}{\frac{N_t*(y-c_{1,t})}{M_t}}$ [7]

Εφόσον ισχύει η στάσιμη ισορροπία, δηλαδή $C_{1,t}=C_1$ και $C_{2,t}=C_2$

άρα: $\frac{u_{t+1}}{u_t} = \frac{\frac{N_{t+1}*(y-c_1)}{M_{t+1}}}{\frac{N_t*(y-c_1)}{M_t}} = \frac{\frac{N_{t+1}}{M_{t+1}}}{\frac{N_t}{M_t}}$ [8]

Και επειδή υποθέτουμε σταθερό πληθυσμό ($N_t=N_{t+1}$) και σταθερή προσφορά χρήματος ($M_t=M_{t+1}$), η (8) θα γίνει: $\frac{u_{t+1}}{u_t} = 1$ ή $u_{t+1} = u_t$ [9]

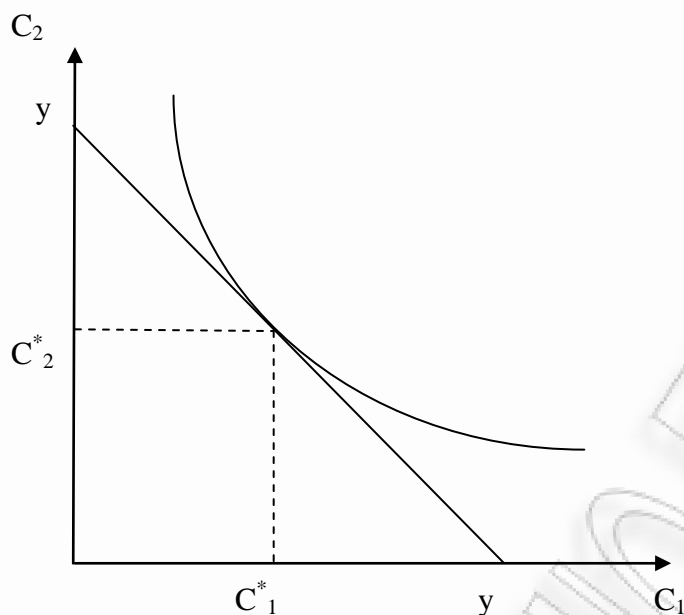
Το οποίο δηλώνει σταθερή αξία της χρηματικής μονάδας στο χρόνο. Και εφόσον η τιμή p των καταναλωτικών αγαθών είναι το αντίστροφο της αξίας u , άρα και η τιμή θα είναι σταθερή στο χρόνο.

Επίσης παρατηρούμε από την [9] ότι ο ρυθμός μεταβολής του χρήματος είναι ίσος με 1 στη στάσιμη ισορροπία. Έχοντας υπ' όψιν αυτό, τα άτομα στην οικονομία θα επιλέγουν την ίδια κατανάλωση και τα ίδια χρηματικά διαθέσιμα συνέχεια.

Ακόμη, κάνοντας χρήση της ισότητας της [3] (γραμμή προϋπολογισμού του ατόμου-σχήμα 1) δηλαδή $c_1 + [(u_t)/(u_{t+1})]*c_2 = y$ και της [9] δηλαδή $(u_t)/(u_{t+1}) = 1$ προκύπτει ότι

$$c_1 + c_2 = y \quad [10]$$

Άρα η γραφική παράσταση της γραμμής του προϋπολογισμού του ατόμου γίνεται:

Σχήμα 2 (7)

Στο σχήμα 2 βλέπουμε την επιλογή στην κατανάλωση του ατόμου με σταθερή ποσότητα χρήματος και πληθυσμό. Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο ρυθμός μεταβολής του χρήματος όπως αποδείχτηκε και παραπάνω είναι 1, οπότε και η γραμμή προϋπολογισμού του ατόμου είναι σταθερή.

1.5.3 Η Ποσοτική Θεωρία του Χρήματος

Η Ποσοτική Θεωρία του Χρήματος δηλώνει ότι το επίπεδο των τιμών είναι ακριβώς ανάλογο με την ποσότητα του χρήματος στην αγορά.

Θέλουμε λοιπόν να εξετάσουμε εάν το μοντέλο που περιγράψαμε παραπάνω επαληθεύει την Ποσοτική Θεωρία.

$$\text{Αρχικά από την [5] έχουμε ότι : } u_t = \frac{N_t^*(y - c_{1,t})}{M_t}$$

Και επειδή μιλάμε για σταθερή ισορροπία, με σταθερό πληθυσμό και σταθερή

$$\text{ποσότητα χρήματος άρα : } u_t = \frac{N^*(y - c_1)}{M}$$

Το οποίο δείχνει ότι η αξία της χρηματικής μονάδας είναι σταθερή στο χρόνο.

Επίσης είπαμε σε προηγούμενη ενότητα ότι $p_t = 1/u_t$, οπότε:

$$p_t = \frac{1}{u_t} = \frac{M}{N(y - c_1)} \quad [11]$$

Η σχέση αυτή αποδεικνύει ότι το επίπεδο των τιμών p στο μοντέλο μας είναι ανάλογο με την ποσότητα χρήματος M . Για παράδειγμα εάν η ποσότητα χρήματος στην οικονομία διπλασιαστεί, η εξίσωση [11] μας δείχνει ότι σαν αποτέλεσμα αυτού, διπλασιάζεται και το επίπεδο των τιμών. Συνεπώς αντιλαμβανόμαστε ότι το μοντέλο χρήματος που αναλύσαμε επαληθεύει την Ποσοτική Θεωρία του Χρήματος. (7)

1.5.4 Η ουδετερότητα του χρήματος

Το ονομαστικό μέγεθος (μετρημένο σε χρηματικές μονάδες) του χρήματος M δεν έχει καμία επίδραση στην πραγματική (μετρημένη σε αγαθά) αξία της κατανάλωσης ή αλλιώς στη ζήτηση του χρήματος $(y - c_1)$. Παρατηρούμε από το σχήμα 1 και την εξίσωση [3] ή το σχήμα 2 και την εξίσωση [10] ότι η επιλογή της κατανάλωσης και των πραγματικών χρηματικών διαθεσίμων δεν εξαρτώνται από το συνολικό αριθμό χρηματικών μονάδων αλλά από το ρυθμό μεταβολής του χρήματος $(u_t)/(u_{t+1})$. Όμως από την εξίσωση [8] φαίνεται ότι ο ρυθμός μεταβολής του χρήματος μένει ανεπηρέαστος από την ποσότητα του χρήματος εφόσον στην εξίσωση αυτή διαγράφονται οι όροι που αφορούν το χρήμα M . Έτσι λοιπόν καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ποσότητα του χρήματος M , είτε είναι αυξημένη είτε μειωμένη στην αγορά, δεν επηρεάζει τα πραγματικά μεγέθη της αγοράς όπως το επίπεδο της κατανάλωσης ή τη ζήτηση χρήματος. Συνεπώς ισχύει η «ουδετερότητα του χρήματος».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Οι κλασικοί οικονομολόγοι ασχολήθηκαν με τις επιρροές του χρήματος στην παραγωγή και στην εργασιακή απασχόληση βραχυπρόθεσμα αλλά και μακροπρόθεσμα. Στην ουσία αναγνώρισαν εννέα λόγους με τους οποίους αποδεικνύουν ότι οι αλλαγές στη νομισματική πολιτική επιδρά στα πραγματικά μεγέθη της οικονομίας. Στους κλασικούς ανήκουν οι Thomas Attwood, Jeremy Bentham, David Hume, Thomas Robert Malthus, John Ramsay McCulloch, James Mill, John Stuart Mill, David Ricardo, Henry Thornton, Robert Torrens, και John Wheatley.

2.1 ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΜΗ-ΟΥΛΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΛΑΣΣΙΚΟΥΣ

Πηγές	Το.....χρήμα.....επιδρά.....στα.....πραγματικά μεγέθη μέσω:	Θεωρία του:
Δυσκαμψία τιμών	Πραγματικών δαπανών	Hume
Δυσκαμψία ονομαστικών μισθών	Πραγματικών μισθών	Thornton, Torrens
Σταθερά ονομαστικό κόστος	Πραγματικό κόστος εξόδων	Attwood, McCulloch
Αναγκαστική αποταμίευση	Ανακατανομής κεφαλαίου	Bentham, Thornton, Malthus, McCulloch
Σύγχυση σε γενικές-σχετικές τιμές	Λανθασμένης εξήγησης των σημάτων της αγοράς	J. S. Mill
Επιχειρηματική εμπιστοσύνη	Αλλαγών στην εμπιστοσύνη	Torrens
Καταμερισμός εργασίας, εξειδίκευση	Παραγωγικότητας εργαζομένων	Torrens
Προσπάθεια διατήρησης πραγματικού εισοδήματος	Παραγωγής και μείωσης του κατά μονάδα κόστους εργασίας	Torrens
Δυσκαμψία ονομαστικών επιτοκίων	Πραγματικών επιτοκίων	Torrens

Σταθερή αναλογία εμπορεύματα προς πωλήσεις	Επενδύσεων	Thornton
---	------------	----------

(8)

2.1.1 Η βραδεία προσαρμογή των τιμών στις αλλαγές της ποσότητας του χρήματος

Σύμφωνα με τον Hume, όταν η ποσότητα χρήματος είναι δεδομένη στην αγορά δεν δημιουργεί καμία αλλαγή στο επίπεδο παραγωγής και εργασίας. Οι αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος είναι αυτές που δημιουργούν και αλλαγές στα πραγματικά μεγέθη. Ο Hume αποδίδει τη μη-ουδετερότητα του χρήματος στη βραδεία προσαρμογή των τιμών όταν αλλάζει η ποσότητας του χρήματος. Αυτή η βραδεία προσαρμογή έχει ως αποτέλεσμα η αλλαγή στην ποσότητα του χρήματος να επιδρά πρώτα στην παραγωγή και εν τέλει να απορροφάται εντελώς από τις τιμές των προϊόντων. Έτσι λοιπόν όταν αυξάνεται η προσφορά χρήματος στην αγορά, αυξάνεται η ζήτηση αγαθών, αυξάνεται η παραγωγή και συνέπεια αυτού αυξάνεται η ζήτηση για εργαζόμενους. Το ποσοστό των υπαρχόντων ανέργων αποτελεί σημαντικό παράγοντα στις απόψεις του Hume διότι οι τιμές και οι μισθοί αυξάνονται μόνο σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης. Δηλαδή, αν σε περίπτωση αυξημένης ζήτησης εργαζομένων από τις επιχειρήσεις υπάρχουν ήδη άνεργοι στη αγορά, εκείνοι θα δεχτούν οποιοδήποτε μισθό προκειμένου να έχουν εργασιακή απασχόληση. Αντίθετα, σε περίπτωση πλήρους απασχόλησης οι εργαζόμενοι θα απαιτήσουν υψηλότερους μισθούς αφού καταβάλουν μεγαλύτερη προσπάθεια λόγω αυξημένης παραγωγής. Κατ' αυτόν τον τρόπο η αύξηση των μισθών θα οδηγήσει σε αύξηση των δαπανών για την επιχείρηση, οπότε και άνοδο των τιμών.

Συνεπώς η αύξηση της προσφοράς του χρήματος θα επιφέρει μια αλλαγή στην παραγωγή και τελικά θα καταλήξει με μια καθυστέρηση στην αύξηση του επιπέδου των τιμών όπου και θα υπάρξει και πάλι ισορροπία. Σε αυτό το διάστημα ή την ενδιάμεση κατάσταση, μεταξύ απόκτησης του χρήματος και ανόδου των τιμών, είναι που η αυξανόμενη ποσότητα χρήματος ευνοεί τη βιομηχανία. (3)

Η θεωρία του David Hume υιοθετήθηκε και από τους άλλους κλασσικούς οικονομολόγους. Από αυτούς μόνο οι James Mill, David Ricardo, και John Wheatley την απέρριψαν ολοκληρωτικά. Ο Ricardo, του οποίου οι απόψεις, για το κατά πόσο η νομισματική πολιτική μπορεί να επηρεάσει τα πραγματικά μεγέθη της αγοράς, συμφωνούν με τις απόψεις των νεοκλασικών οικονομολόγων, θεωρεί τη θεωρία του Hume εντελώς εσφαλμένη. Ο Mill διαφωνεί με τον Hume, έχοντας τον ισχυρισμό ότι το χρήμα δεν μπορεί να ασκήσει την παραμικρή επίδραση στην παραγωγή αφού οι τιμές ανεβαίνουν αμέσως απορροφώντας τις συνέπειες μιας επεκτατικής νομισματικής πολιτικής. Ο Wheatley, τέλος, είναι το ίδιο αντίθετος με τους δύο προηγούμενους πιστεύοντας ότι μια αύξηση στην ποσότητα του χρήματος έχει ως αποτέλεσμα μόνο τη μείωση της αξίας του χρήματος, δηλαδή την υποτίμηση του.

2.1.2 Η βραδεία προσαρμογή των μισθών στις αλλαγές των τιμών

Η επόμενη πηγή της μη-ουδετερότητας κατά του κλασσικούς είναι η βραδεία προσαρμογή των μισθών στις αλλαγές των τιμών. Οι κλασσικοί υποστηρίζουν ότι η επεκτατική νομισματική πολιτική και η συνακόλουθη αύξηση των τιμών θα επιφέρει, λόγω των σταθερών ονομαστικών μισθών, μείωση στους πραγματικούς μισθούς, αύξηση των πραγματικών κερδών των επιχειρήσεων, και σαν συνέπεια αυτών τόνωση της παραγωγής και αύξηση των θέσεων εργασίας. Αντίστροφα, η καθυστερημένη προσαρμογή των μισθών στις αλλαγές των τιμών σε μια περιοριστική νομισματική πολιτική και μια συνακόλουθη μείωση των τιμών θα επιφέρει, λόγω των σταθερών ονομαστικών μισθών, αύξηση στους πραγματικούς μισθούς, μείωση των πραγματικών κερδών των επιχειρήσεων, και σαν συνέπεια αυτών αποδυνάμωση της παραγωγής και μείωση των θέσεων εργασίας. (8)

Ο Henry Thornton ήταν ο πρώτος από τους κλασσικούς που υποστήριξε αυτές τις απόψεις στο έργο του «*An Enquiry into the Nature and Effects of the Paper Credit of Great Britain*». Θεωρεί ότι το γεγονός του ότι οι μισθοί αργούν να προσαρμοστούν στις αλλαγές των τιμών που προήλθαν από αλλαγές στην προσφορά του χρήματος, έχει ως αποτέλεσμα η αλλαγή στην προσφορά του χρήματος να αλλάζει και τα πραγματικά μεγέθη στην αγορά, όπως οι πραγματικοί μισθοί, η παραγωγή και οι θέσεις εργασίας, μέχρι να αποκατασταθεί η νέα ισορροπία και να προσαρμοστούν οι μισθοί στο καινούριο επίπεδο τιμών.

Ο Thornton πίστευε ότι μια μείωση στην ποσότητα του χρήματος δεν θα είχε καμία καταστροφική συνέπεια που περιγράψαμε παραπάνω, εάν οι μισθοί προσαρμόζονταν αμέσως στη μείωση των τιμών που θα προκαλούσε η μείωση της ποσότητας του χρήματος. Όμως στην πραγματικότητα παρατήρησε ότι οι μισθοί δεν είναι τόσο εύκαμπτοι προς τα κάτω έτσι ώστε να προσαρμοστούν στην πτώση των τιμών. Γι' αυτό το λόγο η περιοριστική νομισματική πολιτική με τη μείωση της προσφορά του χρήματος προκαλεί όλες αυτές τις αλλαγές στα πραγματικά μεγέθη. (9)

Κατά τον Thornton το πρόβλημα είναι στην περίπτωση της δημιουργίας αντιπληθωρισμού. Για να αποφευχθεί λοιπόν η πτώση του επιπέδου των τιμών και οι δυσμενείς συνέπειες αυτού θα πρέπει να εμποδιστεί ο περιορισμός της προσφοράς χρήματος. Κι αυτό θα γίνει με αγορά ομολόγων από την Κεντρική Τράπεζα προκειμένου να μη στερέψει η αγορά από χρήμα. (10)

Ο Ricardo διαφώνησε με τις απόψεις του Thornton. Υποστήριξε ότι οι μισθοί είναι πιο εύκαμπτοι στις αλλαγές των τιμών οπότε προσαρμόζονται πιο εύκολα σ' αυτές. Έτσι οι αλλαγές στην προσφορά του χρήματος απορροφώνται από τις αλλαγές των τιμών και επειδή και οι ονομαστικοί μισθοί προσαρμόζονται γρήγορα στις αλλαγές των τιμών, δεν επηρεάζονται οι πραγματικοί μισθοί, η παραγωγή και οι θέσεις εργασίας.

Άλλοι όμως κλασσικοί οικονομολόγοι συμφώνησαν με τον Thornton. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν ο Robert Torrens, ο οποίος τόνισε ότι το κέρδος στις επιχειρήσεις προέρχεται από την αργή προσαρμογή των ονομαστικών μισθών στις αλλαγές του επιπέδου των τιμών. Ο Torrens είχε δηλώσει ότι κύριος στόχος των επιχειρήσεων είναι το κέρδος κι αυτό είναι ένα μέσο για αύξηση του γενικού πλούτου. Έτσι όσο οι μισθοί δεν προσαρμόζονται σε μια αύξηση των τιμών και δεν αυξάνονται για αρκετό

καιρό μετά την αύξηση της κυκλοφορίας χρήματος, οι επιχειρήσεις στην ουσία πληρώνουν για αρκετό χρονικό διάστημα χαμηλότερους πραγματικούς μισθούς και αυτό συνεπάγεται μεγαλύτερο κέρδος για τις επιχειρήσεις. (8)

2.1.3 Σταθερό κόστος εξόδων

Στενά συνδεδεμένη με τους δύσκαμπτους μισθούς σε σχέση με τις τιμές, είναι και άλλη μια πηγή της μη-ουδετερότητας του χρήματος, η δυσκολία στην προσαρμογή παγίων εξόδων όταν αλλάζουν οι τιμές. Οι κλασσικοί οικονομολόγοι θεωρούν ότι τα έξοδα όπως ενοίκια, φόροι και χρέος μένοντας σταθερά όσον αφορά την ονομαστική τους αξία, δεν αυξάνονται παράλληλα με μια αύξηση των τιμών, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα. Συνεπώς όταν αυξάνονται οι τιμές με μία αύξηση της ποσότητας του χρήματος, το πραγματικό κόστος των εξόδων αυτών μειώνεται. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνονται τα κέρδη των επιχειρήσεων να βελτιώνεται η παραγωγή και να αυξάνονται οι θέσεις απασχόλησης. Αντιθέτως με μια μείωση της ποσότητας του χρήματος και πτώση του επιπέδου των τιμών επειδή τα έξοδα θα ήταν σταθερά σε ονομαστικούς όρους, θα αυξανόταν τα πραγματικά έξοδα με δυσμενείς συνέπειες στην παραγωγή και στην εργασιακή απασχόληση.

Από τους κλασσικούς οικονομολόγους υποστηρικτές της συγκεκριμένης πηγής της μη-ουδετερότητας του χρήματος είναι οι John Ramsay McCulloch και Thomas Attwood.

Ο Ramsay McCulloch διατύπωσε ότι τα πλεονεκτήματα του πληθωρισμού φαίνονται στη μείωση του φορτίου των πραγματικών εξόδων των επιχειρήσεων με την προϋπόθεση ότι οι τελικές τιμές των προϊόντων αυξάνονται και τα έξοδα σε ονομαστικές τιμές μένουν σταθερά. Έτσι λοιπόν δημιουργείται για τις επιχειρήσεις μεγάλο περιθώριο κέρδους το οποίο αποτελεί κίνητρο για αυξημένη παραγωγή και μισθούς. Τα ακριβώς αντίθετα αποτελέσματα επιφέρει η μείωση της ποσότητας χρήματος στην αγορά.

Ο Thomas Attwood πίστευε και αυτός ότι καθώς οι τιμές αυξάνονταν και τα έξοδα έμεναν σταθερά στην ουσία μειώνονταν τα πραγματικά έξοδα. Ισχυρίστηκε ότι 'δεν

υπάρχει καμία δυσκολία στο να προσλάβεις και να διατηρήσεις εργαζόμενους σε μια επιχείρηση, όσο οι τιμές παραμένουν υψηλότερες σε σχέση με τα έξοδα της επιχείρησης'. (11) Για τον Thomas Attwood τα κέρδη προέρχονται από τη διαφορά μεταξύ των τιμών και των εξόδων. Κατ' αυτόν τον τρόπο τα κέρδη στις επιχειρήσεις επειδή συνεπάγονται αύξηση στην παραγωγή και στις θέσεις εργασίας, φέρνουν την ευημερία σε μία οικονομία.

Από την άλλη πλευρά ο ίδιος διατυπώνει ότι 'σε περίπτωση περιορισμού της νομισματικής πολιτικής, έχουμε τα αντίθετα αποτελέσματα. Όταν το χρήμα αποσύρεται από την αγορά και οι τιμές μειώνονται, το πραγματικό επίπεδο των εξόδων αυξάνεται και η βιομηχανία της χώρας πεθαίνει μαζί με τον πλούτο'. Σύμφωνα με τον Attwood όπως αναφέρει στο βιβλίο του «Report from the Committee on Secrecy in the Bank of England Charter» πρωταρχικός στόχος της οικονομίας είναι η πλήρης απασχόληση στον εργασιακό τομέα το οποίο επιτυγχάνεται με την αύξηση των τιμών και άρα την αύξηση της παραγωγής. Για όσο χρονικό διάστημα υπάρχει ανεργία ο Attwood θεωρεί ότι είναι καθήκον της κυβέρνησης να προχωρά σε υποτίμηση του νομίσματος της χώρας εφόσον επιτευχθεί η πλήρης απασχόληση και οικονομική ευημερία. (12) Όταν πραγματοποιείται η υποτίμηση, υπάρχει αύξηση των εξαγωγών άρα αύξηση της παραγωγής, οπότε και αύξηση των θέσεων εργασίας.

Οι απόψεις του Attwood υιοθετήθηκαν από πολλούς κλασσικούς που δέχονταν τη μη-ουδετερότητα του χρήματος. Κάποιοι όμως διαφώνησαν και ανάμεσα σ' αυτούς ο John Stuart Mill στο έργο του «The Currency Juggle» το 1833. Ο Mill διαφώνησε μόνο όσον αφορά το γεγονός ότι η αύξηση του επιπέδου των τιμών σύμφωνα με τον Attwood ξεγελούσε τους παραγωγούς, κάνοντας τους να νομίζουν ότι οι αλλαγές στις ονομαστικές τιμές είναι πραγματικές, οπότε και αποτελεί ένα δόλιο και ανήθικο έναυσμα για πραγματική δραστηριότητα. Παρόλα αυτά ο John Stuart Mill δεχόταν τη θεωρία του Attwood ότι ο πληθωρισμός βοηθούσε στο να αυξηθούν τα κέρδη της επιχείρησης λόγω μείωσης του πραγματικού κόστους των εξόδων της. (13)

2.1.4 Αναγκαστική αποταμίευση

Μια άλλη πηγή της μη-ουδετερότητας του χρήματος που εξηγούν οι κλασσικοί οικονομολόγοι είναι η αναγκαστική αποταμίευση. Η συγκεκριμένη θεωρία

αναφέρεται στην αναγκαστική μείωση της κατανάλωσης λόγω αυξημένων τιμών των προϊόντων και υπηρεσιών. Έτσι το κεφάλαιο μετατοπίζεται από τους μισθωτούς που δεν μπορούν να καταναλώσουν τα προϊόντα που θέλουν λόγω πληθωρισμού, στους επιχειρηματίες που λόγω χαμηλών επιτοκίων μπορούν να αυξήσουν τις επενδύσεις τους. Δηλαδή καθώς οι τιμές αυξάνονται, τα άτομα με σταθερά εισοδήματα καταναλώνουν λιγότερο και η εξοικονόμηση είναι «αναγκαστική» για αυτούς. Αυτή η πρόσθετη αποταμίευση χρηματοδοτεί την πρόσθετη επένδυση. (14)

Η θεωρία αυτή διατυπώθηκε από τον Jeremy Bentham (1748-1832) κατά τον οποίο η οικονομία θα τονωθεί μέσα από την αναδιάρθρωση του κεφαλαίου. Ο Jeremy Bentham αναφέρει στο βιβλίο «Works of Jeremy Bentham» ότι η εργασία είναι ο πραγματικός πλούτος της χώρας και όχι το χρήμα. Έτσι αν χρησιμοποιηθεί όλο το εργατικό δυναμικό της χώρας και υπάρχει πλήρης απασχόληση ο πλούτος της χώρας θα μεγιστοποιηθεί. Αντίθετα τα αποτελέσματα από μια αύξηση της προσφοράς χρήματος, άρα του πληθωρισμού είναι η επιβολή ενός φόρου στο εισόδημα των μισθωτών. (15) Κατά τον Bentham αν η επιπλέον ποσότητα του χρήματος στην αρχή της κυκλοφορίας του δαπανηθεί με μη παραγωγικό τρόπο, δηλαδή απλά ξοδεύοντας το καταναλώνοντας προϊόντα, τότε ο πληθωρισμός και άρα η έμμεση επιβολή φόρου θα επικρατεί στην αγορά. Η κατανάλωση δεν θα είναι τόσο ωφέλιμη διότι οι τιμές των προϊόντων θα έχουν αυξηθεί ενώ ο μισθός των εργαζομένων όχι. Εάν όμως η ποσότητα χρήματος δαπανηθεί “με τη μορφή κεφαλαίου”, τότε ο πληθωρισμός και κατ’ επέκταση ο φόρος θα μειωθεί. Δηλαδή αν το χρήμα δαπανηθεί στις επενδύσεις, θα αυξηθούν οι επενδύσεις, θα αυξηθεί η παραγωγή και θα τονωθεί η οικονομία.

Συνεπώς αυτή η «αναγκαστική αποταμίευση» λόγω αύξησης ποσότητας χρήματος και πληθωρισμού μετατοπίζει το κεφάλαιο από την κατανάλωση στην επένδυση και κατ’ αυτόν τον τρόπο επηρεάζει την παραγωγή και το σύνολο της οικονομίας.

Ο Henry Thornton επέκτεινε τη θεωρία του Bentham με τον ισχυρισμό ότι, λόγω της βραδείας προσαρμογής των μισθών όταν αλλάζουν οι τιμές, η αναγκαστική αποταμίευση προέρχεται από τους μισθωτούς. Δηλαδή, όταν με την αύξηση της προσφοράς του χρήματος αυξάνονται οι τιμές, οι μισθοί των εργαζομένων δεν

αυξάνονται αμέσως για να προσαρμοστούν στις αυξήσεις των τιμών. Έτσι, όπως αναφέραμε και σε προηγούμενη ενότητα, μειώνεται στην ουσία ο πραγματικός μισθός των εργαζομένων. Οπότε για αυτό το διάστημα μέχρι την προσαρμογή οι εργαζόμενοι θα καταναλώνουν αναγκαστικά λιγότερο, και οι επιχειρήσεις λόγω χαμηλών επιτοκίων και μεγάλης ρευστότητας θα επενδύουν περισσότερο και θα αυξηθεί η παραγωγή.

Ο Thornton λοιπόν καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μέσω της αναγκαστικής αποταμίευσης ‘ το χρήμα έχει την ιδιότητα να μεγεθύνει την παραγωγή αγαθών δίνοντας ζωή στη βιομηχανία’. (10)

Ο Thomas Robert Malthus επεξεργάστηκε τη θεωρία τους στο άρθρο του “Depreciation of Paper Currency” το 1811 και κατέληξε ότι οι επιρροές της αναγκαστικής αποταμίευσης στην παραγωγή μακροπρόθεσμα είναι τέτοιες ώστε το προϊόν να αυξηθεί ακριβώς ανάλογα με την ποσότητα του χρήματος και εν τέλει να αφήσει το επίπεδο των τιμών αμετάβλητο. Παραδέχεται ότι βραχυπρόθεσμα η επεκτατική νομισματική πολιτική βοηθάει στην ευημερία της οικονομίας γιατί με την αύξηση των τιμών, και τα μειωμένα επιτόκια οι επιχειρήσεις αυξάνουν τις επενδύσεις και την παραγωγή και ότι το αντίθετο συμβαίνει με την περιοριστική νομισματική πολιτική. Μακροπρόθεσμα όμως βασίζεται στην εξίσωση $M*V=P*Q$. Με όρους της εξίσωσης, έχοντας σταθερή την ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος V , το προϊόν Q θα αυξηθεί ανάλογα για να προσαρμοστεί στην αύξηση της ποσότητας του χρήματος M και αφήσει το επίπεδο των τιμών αμετάβλητο δημιουργώντας μια καινούρια ισορροπία.

Ο David Ricardo διαφωνεί με την άποψη του Malthus όσον αφορά τις επιδράσεις της αναγκαστικής αποταμίευσης στην παραγωγή ακόμα και βραχυπρόθεσμα. Αντιτίθεται λοιπόν στο ότι αυτή η ανακατανομή χρήματος από τους μισθωτούς, που αποταμιεύουν και δεν καταναλώνουν λόγω αυξημένων τιμών, στους επιχειρηματίες, που μπορούν να επενδύσουν λόγω χαμηλών επιτοκίων και μεγάλης ρευστότητας, δημιουργεί καινούριο χρήμα από την αυξημένη παραγωγή αφού και οι δύο πλευρές έχουν την τάση και να καταναλώνουν και να αποταμιεύουν. Έτσι πρόκειται ουσιαστικά για μια απλή μεταφορά της περιουσίας τους και όχι δημιουργία καινούριου κεφαλαίου. Ο Ricardo παραδέχεται τη θεωρητική προσέγγιση ότι με την αναγκαστική αποταμίευση το χρήμα αποσπάται από του μισθωτούς διότι λόγω του

πληθωρισμού και της καθυστέρησης της προσαρμογής του μισθού τους στις αυξήσεις των τιμών αναγκάζονται να μην καταναλώνουν και να αποταμιεύουν. Ισχυρίζεται όμως ότι οι μισθοί είναι τόσο εύκαμπτοι και ευπροσάρμοστοι στις αλλαγές των τιμών που στην πραγματικότητα καθιστούν τόσο μικρή αυτή την καθυστέρηση που έχει ασήμαντες επιδράσεις στην παραγωγή και στη διάρθρωση του κεφαλαίου.

Ο John Ramsay McCulloch συμφώνησε με του άλλους κλασσικούς οικονομολόγους ότι οι επιδράσεις της αναγκαστικής αποταμίευσης είναι ευεργετικές για την οικονομία της χώρας αλλά και απέρριψε οποιαδήποτε αναφορά σε αδικία στην κατανομή του κεφαλαίου. Αναγνώρισε ότι ο πληθωρισμός μετατοπίζει την αγοραστική δύναμη από τους μισθωτούς καταναλωτές στους επιχειρηματίες επενδυτές, αλλά σε αντίθεση με του υπόλοιπους κλασσικούς υποστήριξε μία τέτοια ανακατανομή του κεφαλαίου διότι τελικά οι κερδισμένοι από αυτή είναι περισσότεροι από τους χαμένους. Στους κερδισμένους συμπεριέλαβε τη συνολική κοινωνία η οποία επωφελείται από την αυξημένη παραγωγή και την πλήρη απασχόληση των ανθρώπων της στον εργασιακό τομέα. Στους χαμένους σύμφωνα με τον McCulloch συμπεριλαμβάνεται μία μικρή ομάδα ατόμων που έχουν κάποιο εισόδημα, αλλά όχι οι μισθωτοί γιατί ο μισθός των εργαζομένων αυξάνεται, έστω και μετά από ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, με τις αυξήσεις των τιμών. Αλλά και οι χαμένοι είναι σαν να θυσιάζουν ένα μικρό κομμάτι των πληρωμών τους για το γενικό καλό της οικονομίας.

Ο McCulloch επαινεί τον πληθωρισμό για τις επιδράσεις του ενώ παράλληλα η μεγάλη ανησυχία του είναι ο αντιπληθωρισμός επειδή πιστεύει ότι οι δυσμενείς συνέπειες του αντιπληθωρισμού είναι περισσότερες από τις ευεργετικές συνέπειες του πληθωρισμού. Για τον McCulloch το να αποφευχθεί μια περιοριστική νομισματική πολιτική είναι σημαντικότερο μέλημα από το να προωθηθεί μια επεκτατική νομισματική πολιτική και οι απόψεις του για τις καταστροφικές συνέπειες της μείωσης της ποσότητας χρήματος στην αγορά είναι σύμφωνες με τους άλλους κλασσικούς οικονομολόγους. (8)

2.1.5 Σύγκριση μεταξύ γενικών τιμών και σχετικών τιμών

Οι κλασικοί εντοπίζουν μια πέμπτη πηγή της μη-ουδετερότητας του χρήματος, τη σύγκριση μεταξύ των γενικών και σχετικών τιμών, και εξηγούν ότι το χρήμα έχει επιδράσεις στα πραγματικά μεγέθη της οικονομίας. Αυτό γίνεται διότι οι αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος προκαλούν αλλαγή στο γενικό επίπεδο των τιμών αλλά κάποιοι παραγωγοί σφάλουν νομίζοντας ότι πρόκειται για αλλαγή στις σχετικές τιμές των προϊόντων κάνοντας τις ανάλογες προσαρμογές στο επίπεδο της παραγωγής. Παρανοώντας λοιπόν την κατάσταση από μια απρόσμενη νομισματική επέκταση και αύξηση των τιμών, οι παραγωγοί αντιμετωπίζουν την αύξηση των τιμών σαν να σηματοδοτεί αύξηση της ζήτησης των δικών τους προϊόντων και έτσι αυξάνουν την παραγωγή.

Τη θεωρία αυτή διατύπωσε ο John Stuart Mill. Στο άρθρο του “The Currency Juggle” το 1833 γράφει ότι με μία μη αναμενόμενη αύξηση της προσφοράς του χρήματος, που προκαλεί αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών, κάποιοι έμποροι ή επιχειρηματίες μην ξέροντας για αυτή την αύξηση της προσφοράς του χρήματος και βλέποντας ότι δεν έχει γίνει υποτίμηση του νομίσματος, θεωρούν, λανθασμένα βέβαια, ότι έχει ανέβει η ζήτηση και οι τιμές μόνο στα δικά τους προϊόντα, αυξάνοντας την παραγωγή τους. (13)

Ο Mill αναγνωρίζει ότι η σύγκριση μεταξύ των γενικών και σχετικών τιμών ισχύει εξίσου και για τους εργαζόμενους. Όταν και οι εργαζόμενοι δεν αντιλαμβάνονται ότι η αύξηση των τιμών είναι γενική και νομίζουν ότι είναι αύξηση των σχετικών τιμών καταβάλλουν μεγαλύτερη προσπάθεια και δεν απαιτούν μεγαλύτερους ονομαστικούς μισθούς. Με τον τρόπο αυτό μειώνεται το πραγματικό τους εισόδημα. Ακόμα και στην περίπτωση αύξησης του ονομαστικού τους μισθού εκείνοι νομίζουν λανθασμένα ότι η αύξηση είναι πραγματική. Στην ουσία δεν μπορούν με την αύξηση αυτή να αγοράσουν περισσότερα αγαθά, απλά έχουν λάβει περισσότερα χαρτονομίσματα.

Παρόλα αυτά ο Mill δεν συμφωνεί με την μη-ουδετερότητα του χρήματος μακροπρόθεσμα. Θεωρεί ότι όταν οι παραγωγοί καταλάβουν ότι η αύξηση των τιμών είναι ονομαστική και όχι πραγματική, η οικονομική δραστηριότητα επανέρχεται σε

μια νέα ισορροπία αφού πρώτα υποβληθεί σε μια μικρή ύφεση προκειμένου να αντισταθμιστεί ο πληθωρισμός. (16)

Εν κατακλείδι, για τον Mill όταν οι άνθρωποι συγγέουν τις γενικές και τις πραγματικές αυξήσεις των τιμών, προκύπτει η μη-ουδετερότητα του χρήματος και στην περίπτωση που δημιουργείται η σύγχυση αλλά και όταν αυτή διορθώνεται. Η επιμονή του ότι μόνο ο μη αντιληπτός ή ο μη αναμενόμενος πληθωρισμός έχει πραγματικές επιρροές στην οικονομία τον κατατάσσει στους προδρόμους της μοντέρνας νέας κλασικής σχολής των οικονομικών.

2.2 ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΜΗ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Οι προαναφερθείσες πηγές της μη ουδετερότητας του χρήματος σε καμία περίπτωση δεν εξαντλούν τη λίστα με όλες τις πηγές που έχουν αναλυθεί από τους κλασικούς οικονομολόγους. Παρόλα αυτά στην παρούσα ενότητα αναφέρονται άλλες τέσσερις. (8)

α) Ο Robert Torrens ισχυρίστηκε ότι η αύξηση της ποσότητας του χρήματος βελτιώνει την επιχειρηματική εμπιστοσύνη και με αυτή, η επιχείρηση μπορεί να αυξήσει πιο εύκολα το μερίδιο αγοράς στον τομέα που ανήκει. Η αύξηση όμως του μεριδίου της αγοράς απαιτεί εξειδίκευση και καταμερισμό της εργασίας τα οποία βοηθούν στην παραγωγικότητα του εργαζομένου. Η νομισματική επέκταση λοιπόν, διευκολύνει τις ανταλλαγές, και μέσω της εξειδίκευσης αυξάνεται η παραγωγικότητα της βιομηχανίας. Έτσι η αύξηση της ποσότητας του χρήματος προκαλεί μεγαλύτερο επίπεδο παραγωγής, χρησιμοποιώντας το ίδιο εργατικό δυναμικό.

β) Ο Torrens ανέφερε την περίπτωση αύξησης της προσφοράς χρήματος όπου οι ονομαστικοί μισθοί μένουν αρχικά σταθεροί άρα η πραγματική τους αξία μειώνεται. Μια τέτοια περίπτωση θα αναγκάσει τους εργαζόμενους να αυξήσουν την προσπάθεια τους προκειμένου να κρατήσουν σταθερό τον πραγματικό τους μισθό ή αλλιώς να γίνει αύξηση του ονομαστικού τους μισθού. Επίσης οι άνεργοι θα προσπαθήσουν να βρουν εργασία προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις αυξημένες τιμές των προϊόντων. Συνεπώς υπάρχει διπλή ώθηση για την αύξηση της παραγωγής:

μία που προέρχεται από την παραπάνω προσπάθεια του εργατικού δυναμικού, οπότε μειώνεται και το κατά μονάδα κόστος εργασίας, και μια που προέρχεται από την αύξηση του εργατικού δυναμικού.

γ) Ο Robert Torrens αναγνώρισε ότι ο πληθωρισμός μπορεί να τονώσει τη βιομηχανία διότι το πραγματικό επιτόκιο ισούται με τη διαφορά του πληθωρισμού από το ονομαστικό επιτόκιο. Έτσι όταν ο πληθωρισμός αυξάνεται το πραγματικό επιτόκιο μειώνεται. Όσοι λοιπόν έχουν δανειστεί στην ουσία επωφελούνται γιατί επιστρέφουν στην τράπεζα λιγότερα χρήματα λόγω χαμηλότερων πραγματικών επιτοκίων. Κάτι το οποίο είναι και κίνητρο για αυξημένη παραγωγή και επενδύσεις.

δ) Ο Henry Thornton βρίσκει μία άλλη πηγή της μη ουδετερότητας του χρήματος στην προσπάθεια των πωλητών να κρατήσουν σταθερή την αναλογία εμπορεύματα προς πωλήσεις. Αυτές οι προσπάθειες εξασφαλίζουν ότι η αύξηση των πωλήσεων που συνοδεύει μια αύξηση της προσφοράς του χρήματος, συνεπάγεται από μια αντίστοιχη αύξηση της παραγωγής προϊόντων.

2.3 ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΥΣ

Οι κλασικοί κληροδότησαν τις θεωρίες περί μη ουδετερότητας του χρήματος σε νεότερες γενιές οικονομολόγων οι οποίοι τις χρησιμοποίησαν για να εξηγήσουν τις προσωρινές επιδράσεις του χρήματος στα πραγματικά μεγέθη. Έτσι οι υποστηρικτές της ποσοτικής θεωρίας από τον Irving Fisher μέχρι τον Milton Friedman εισήγαγαν τη θεωρία του Hume για την βραδεία προσαρμογή των τιμών στις αλλαγές της ποσότητας του χρήματος στην εξίσωση των συναλλαγών $M*V=P*Q$ για να δείξουν ότι με σταθερή την ταχύτητα της κυκλοφορίας του χρήματος V , αλλαγή στην ποσότητα του χρήματος M προκαλεί πρώτα μια αλλαγή στην παραγωγή Q και μετά απορροφάται από μεταβολή στο επίπεδο των τιμών P . Δηλαδή να δείξουν ότι πρέπει να αυξάνεται σταδιακά η ποσότητα χρήματος ώστε να επέλθουν πραγματικά και όχι μόνο χρηματικά αποτελέσματα στην οικονομία. Συγκεκριμένα, ο Milton Friedman το πρότεινε ως μέτρο μείωσης της ανεργίας. (17)

Οι Κευνσιανοί χρησιμοποίησαν την ίδια θεωρία για να υποστηρίξουν ότι με τη μη πλήρη απασχόληση και την ύπαρξη ανέργων οι τιμές δεν μπορούν να αυξηθούν αναλόγως με την αύξηση της ποσότητας του ονομαστικού χρήματος. Όπως είχε αναφέρει παλαιότερα ο Hume όταν υπάρχει ζήτηση εργαζομένων από τις επιχειρήσεις και υπάρχουν άνεργοι, οι ίδιοι είναι ικανοποιημένοι με οποιοδήποτε μισθό προκειμένου να έχουν δουλειά και δε ζητούν αύξηση στο μισθό τους. Άρα δεν αυξάνονται οι ονομαστικοί μισθοί και οι τιμές, όπως η ποσότητα του χρήματος στην αγορά. Σε αυτό το διάστημα αυξάνεται η παραγωγή και η απασχόληση μέχρι να επέλθει η κατάσταση της πλήρους απασχόλησης οπότε και θα αυξηθούν οι τιμές.

Επίσης οι Κευνσιανοί τις δεκαετίες του 1940, '50 και '60 στηρίχτηκαν στη θεωρία της βραδείας προσαρμογής των μισθών στις αλλαγές των τιμών για να εξηγήσουν πως οι διακυμάνσεις των τιμών, που προκαλούνται από μεταβολές στην ποσότητα του χρήματος, προκαλούν αντίστοιχες διακυμάνσεις στους πραγματικούς μισθούς, την παραγωγή και την εργασιακή απασχόληση.

Ο Irving Fisher υιοθέτησε την ιδέα των ονομαστικών και πραγματικών επιτοκίων για να εξηγήσει ότι το χρήμα που διοχετεύεται στην αγορά έχει επιρροές στις επενδύσεις και στην πραγματική δραστηριότητα μέσω των αλλαγών που προκαλεί στο πραγματικό επιτόκιο ο πληθωρισμός. (5)

Οι Αυστριακοί οικονομολόγοι Ludwig von Mises το 1912 (18) και Friedrich von Hayek το 1933 (19) χρησιμοποίησαν το κλασικό δόγμα της αναγκαστικής αποταμίευσης για να εξηγήσουν τη φάση της ανάκαμψης του οικονομικού κύκλου.

Τέλος, ο Robert Lucas το 1972 (20) ανέπτυξε την ιδέα του Mill ότι το χρήμα έχει πραγματικές επιπτώσεις όταν οι αλλαγές στο γενικό επίπεδο των τιμών κατανοούνται ως αλλαγές στις σχετικές τιμές των αγαθών και υπηρεσιών. Επίσης σημαντικό ρόλο στην έρευνα του Lucas έπαιξε το επιχείρημα του Mill ότι μόνο οι μη αναμενόμενες αλλαγές της ποσότητας του χρήματος έχουν πραγματικά αποτελέσματα στην οικονομία.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Thomas Humphrey και το άρθρο του «Non neutrality of Money in classical Monetary Thought» όλα τα παραπάνω παρεκκλίνουν από το μύθο

που ισχυρίζεται ότι οι κλασικοί οικονομολόγοι είναι προσκολλημένοι στην ουδετερότητα του χρήματος βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Το μύθο δημιούργησε ο Keynes στη Γενική Θεωρία όταν προσπάθησε να διαφοροποιήσει τη θέση του από αυτή των κλασικών και νεοκλασικών οικονομολόγων.

Η κλασική θεώρηση ποτέ δεν έκρινε ότι το χρήμα είναι πάντα ουδέτερο. Αντιθέτως, με εξαίρεση τον Ricardo, οι κλασικοί πίστευαν ότι το χρήμα βραχυπρόθεσμα έχει μεγάλη δύναμη πάνω στα πραγματικά μεγέθη της οικονομίας και ενδεχομένως και ορισμένες φορές μακροπρόθεσμα. (8)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 ΚΕΥΝΣΙΑΝΙΣΜΟΣ

"Κεϋνσιανισμός" επικράτησε να λέγεται η πρακτική εφαρμογή των οικονομικών αντιλήψεων του μεγάλου Άγγλου οικονομολόγου John Maynard Keynes, κυρίως για την τόνωση της οικονομίας με δημόσια έργα και με τον δημόσιο δανεισμό. Με την εμπειρία της οικονομικής στασιμότητας στη Βρετανία το διάστημα 1920-1930 και της Μεγάλης Κρίσης 1929-1932 στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο Keynes αναθεώρησε τις κυρίαρχες τότε οικονομικές αντιλήψεις και επεξεργάστηκε τη θέση ότι, στις αναπτυγμένες χρηματικές οικονομίες είναι δυνατό να υπάρχει πλεόνασμα κεφαλαίων που να λιμνάζει και να μη κατευθύνεται σε επενδύσεις, αν δεν βλέπει ελκυστική προοπτική κέρδους. Τότε, υποστήριξε ο Keynes, το κράτος πρέπει να δημιουργεί ζήτηση στην οικονομία με δημόσια έργα, ακόμη και αν αυτό σημαίνει ελλείμματα στον προϋπολογισμό. Δημιουργείται έτσι απασχόληση, τα καινούργια εισοδήματα τονώνουν με τη σειρά τους τη ζήτηση, και το πολλαπλασιαστικό αυτό αποτέλεσμα ανορθώνει την οικονομία.

Ο Άγγλος οικονομολόγος υποστήριξε το 1936 στο σύγγραμμά του "General Theory of Interest, Employment and Money" ότι οι οικονομικές κρίσεις οφείλονται σε στεία αποθησαύριση δηλαδή ανεπαρκή ζήτηση και μπορούν να αποφευχθούν με αυξημένη κρατική δαπάνη, δηλαδή τόνωση της ζήτησης: Ενώ οι ανάγκες των πολιτών σε προϊόντα και υπηρεσίες ήταν μεγάλες, η ικανοποίηση τους ματαιωνόταν διότι οι άνθρωποι δεν διέθεταν -σε εποχές κρίσεως- το απαιτούμενο ρευστό. Αυτό δεν οφειλόταν μόνο στο ότι ήταν φτωχοί αλλά και στο ότι επέμεναν να μην καταναλώνουν ρέποντας προς την αποταμίευση του περισσεύματος τους και βυθίζοντας έτσι την οικονομία σε στασιμότητα. Ο Keynes αρνείται την ύπαρξη «αοράτου χεριού» και συνιστά την αδιάκοπη παρέμβαση του ορατού χεριού του κράτους το οποίο οφείλει, με δημόσια έργα και φθηνό χρήμα να τονώνει τη συνολική ζήτηση χωρίς να δεσμεύεται από βάρβαρα θέσμια όπως ο κανόνας του χρυσού. Δίνοντας αυξήσεις, επιδόματα, δάνεια και καλλιεργώντας στον πληθυσμό την «προτίμηση ρευστότητας» δηλαδή τη διακράτηση χρήματος που θα διατίθεται σε

αγορές προϊόντων καταπολεμώντας ταυτόχρονα την «αντιδραστική τάση προς αποταμίευση», το κράτος θέτει έτσι σε λειτουργία την αδρανούσα μηχανή της οικονομίας και πετυχαίνει αποτελέσματα εκεί που η αγορά, κατά τον Κέυνς, αποτυγχάνει. Θα πρέπει, τονίζει, να ενισχυθούν κυρίως οι χαμηλόμισθοι, διότι αυτών οι ανάγκες είναι μεγαλύτερες και η τάση προς δαπάνη εντονότερη. Κατά τον Keynes, η κατανάλωση του ενός είναι το εισόδημα του άλλου, συνιστά δε τη μοναδική απόλαυση του βίου καθώς «μακροπρόθεσμα θα έχουμε όλοι πεθάνει» (in the long run we are all dead). Η τόνωση της ζήτησης πρέπει να γίνεται έστω και με τη δημιουργία ελλειμμάτων. Το ταμπού του ισοσκελισμένου προϋπολογισμού λογίζεται ως άλλο ένα κατάλοιπο βαρβαρότητας, όπως και ο κανόνας του χρυσού.

Οι οπαδοί του Keynes βρήκαν την ευκαιρία να εφαρμόσουν τις θεωρίες του κυρίως μετά τον πόλεμο στην Ευρώπη με τη συνταγή της «αντικυκλικής παρέμβασης» ρίχνοντας δηλαδή ρευστό στην αγορά σε περιόδους υφέσεως ώστε να αποφευχθεί η επανάληψη της «Μεγάλης Κρίσης» της δεκαετίας του '30. Πρέπει πάντως να υπογραμμισθεί ότι η Κεϋνσιανή διαχείριση της ζήτησης ήταν για τους οικονομολόγους που την υποστήριζαν φάρμακο ανάγκης, όχι ελιξίριο αιωνίας νεότητας. Δίκαιο είναι επίσης να τονισθεί ότι ο Keynes δεν ζήτησε ποτέ σχεδιασμό της οικονομίας αλλά μόνο «έλλογη, σχεδιασμένη παρέμβαση» για να βελτιώσει τους δείκτες και να καταπολεμήσει τις δυσμενείς εκβάσεις στις οποίες οδηγούσε η «ακαθοδήγητη» αγορά. Ο Keynes ανήκει στην απαισιόδοξη παράδοση των Malthus και Marx που αρνούνται τους αυτορρυθμιστικούς μηχανισμούς του Smith. Ωστόσο, το δικό του φάρμακο ήταν σχετικά ήπιο, καθώς ζήτησε μόνο «διαχείριση της ζήτησης» ώστε να αυξηθεί η ευημερία των πολιτών.

Υπό την επίδραση του, οι κίνδυνοι του πληθωρισμού όχι μόνο αγνοήθηκαν αλλά καταπολεμήθηκαν και θεωρητικώς, εφόσον ο πληθωρισμός μπορούσε —κατά τον Κέυνς— να αποδειχθεί σε ορισμένες περιπτώσεις «παραγωγικός».

Οι θέσεις του Keynes έγιναν ενθουσιωδώς δεκτές από τις κυβερνήσεις, διότι έμοιαζαν να δικαιώνουν «επιστημονικώς» την πολιτική πλήρους απασχολήσεως, την ανακατανομή του εισοδήματος για λόγους «κοινωνικής δικαιοσύνης», την επέκταση του κράτους και την επ' αόριστον αναβολή της Μεγάλης Κρίσης. Η νομισματική επέκταση, η αύξηση δηλαδή προσφοράς χρήματος, που προκάλεσαν οι Κεϋνσιανοί σε χώρες όπως η Αγγλία οι οποίες βγήκαν καθημαγμένες από τον Β' Παγκόσμιο

Πόλεμο είχε όντως στην αρχή εντυπωσιακά αποτελέσματα. Περί το τέλος της δεκαετίας του '60, ωστόσο, άρχισαν οι πρώτοι σοβαροί τριγμοί καθώς ο πληθωρισμός άρχισε να γίνεται απειλητικός. Οι μισθωτοί άρχισαν τότε να προεξοφλούν —πράγμα που δεν είχε προβλέψει ο Keynes — ζητώντας προκαταβολικώς μεγάλες αυξήσεις ώστε να υπερκαλύψουν την πτώση της ονομαστικής αγοραστικής δύναμης των αποδοχών τους, λόγω βεβαίου πλέον πληθωρισμού. Η «ψευδαίσθηση του χρήματος» που γοήτευε ως τότε συνδικαλιστές, εργαζομένους, κυβερνήσεις και Κεϋνσιανούς οικονομολόγους, διαλύθηκε απότομα. Έτσι, η συνεχής νομισματική επέκταση έπαυσε πια να γεννά νέες απασχολήσεις σε νέα εργοστάσια και εγκαινίασε ένα ασταμάτητο κυνηγητό τιμών και ημερομισθίων που επονομάστηκε «στασιμοπληθωρισμός» (stagflation). Η ανεργία αυξήθηκε διότι οι συρρικνωμένες επιχειρήσεις προτιμούσαν να απολύουν προσωπικό παρά να ξεπουλάνε ακριβά κτήρια ή μηχανήματα, τα πραγματικά, αποπληθωρισμένα κέρδη εξανεμίστηκαν ενώ οι μεγάλοι φόροι και οι συνεχείς ρυθμιστικές παρεμβάσεις του Κεϋνσιανού κράτους που ήταν μέτρα ανεκτά σε εποχές παχειών αγελάδων οικονομικής επέκτασης, λειτούργησαν ως πρόσθετα αντικίνητρα στις επενδύσεις. Όταν, στις αρχές της δεκαετίας του '70 το καρτέλ του ΟΠΕΚ επέβαλε τετραπλασιασμό της τιμής του πετρελαίου, ο Κεϋνσιανισμός απέθανε κλινικώς ως πρόταση πρακτικής οικονομικής πολιτικής. Η αποτυχία του Κεϋνσιανισμού επήλθε διότι η προϊούσα διεθνοποίηση της αγοράς κατέστησε ανέφικτο τον «κεϋνσιανό παρεμβατισμό σε μια μόνο χώρα», διότι η πλήρης απασχόληση που επέτυχε με έκδοση χαρτονομίσματος απεδείχθη δώρο άδωρο, εφόσον δεν αύξησε ούτε την παραγωγικότητα των επιχειρήσεων ούτε την ανταγωνιστικότητά τους. Ο στασιμοπληθωρισμός υπήρξε η πρακτική συνέπεια του «υπαρκτού Κεϋνσιανισμού».

(21)

3.2 ΚΕΥΝΣΙΑΝΗ ΘΕΩΡΙΑ ΖΗΤΗΣΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Η ζήτηση του χρήματος σύμφωνα με τον Keynes, συνδέεται με το δίλλημα κάθε οικονομικής μονάδας μεταξύ:

1. του ρευστού χρήματος που δεν αποφέρει τόκο αλλά δεν εμπεριέχει και τον κίνδυνο ζημιάς
2. άλλων μορφών επενδύσεων που αποδίδουν εισόδημα αλλά εμπεριέχουν ρίσκο

Γι' αυτό και στην κεϋνσιανή θεωρία η ζήτηση χρήματος ταυτίζεται με την προτίμηση ρευστότητας. (22)

Ο Keynes (1930, 1936) αποδέχεται ότι αυτή η διατήρηση της ρευστότητας εξαρτάται από τρία κίνητρα τα οποία είναι:

α) Το κίνητρο το συναλλαγών-δοσοληψιών

Αντανακλά το γεγονός του μη απόλυτα συγχρονισμού των πληρωμών και των εισπράξεων. Έτσι, με τη διακράτηση χρήματος τα άτομα εξοικονομούν χρόνο και προσπάθεια που απαιτείται για τη διεκπεραίωση των συναλλαγών.

β) το κίνητρο της προφύλαξης

Οφείλεται στην αβεβαιότητα σχετικά με τη χρονική στιγμή πραγματοποίησης των εισπράξεων και των πληρωμών. Έτσι τα άτομα αποφασίζουν από πριν να έχουν κάποια χρήματα για να αντιμετωπίσουν καταστάσεις τις οποίες δεν μπορούν να προβλέψουν.

γ) το κίνητρο της κερδοσκοπίας

Βασίζεται στο γεγονός ότι τα άτομα αποφεύγουν τον κίνδυνο. Οι επενδυτές είναι πρόθυμοι να θυσιάσουν μια υψηλή μέση απόδοση προκειμένου να διαμορφώσουν ένα χαρτοφυλάκιο με χαμηλότερη αλλά πιο προβλέψιμη απόδοση.

Ο Keynes υποστηρίζει ότι τα δύο πρώτα κίνητρα χαρακτηρίζονται από τις δικές τους ταχύτητες κυκλοφορίας που είναι σταθερές. Το πρόβλημα όμως βρίσκεται στο τρίτο κίνητρο, αυτό δηλαδή της κερδοσκοπίας, συνδέεται με την εμπιστοσύνη στις επιχειρήσεις και την οικονομία και προκαλεί αστάθεια στη ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος βραχυπρόθεσμα. Αν υπάρχει εμπιστοσύνη στην επιχειρηματική δραστηριότητα η ζήτηση χρήματος για λόγους κερδοσκοπικούς είναι χαμηλή ενώ αντίθετα αν η εμπιστοσύνη στην επιχειρηματική δραστηριότητα είναι μειωμένη, η ζήτηση χρήματος για λόγους κερδοσκοπικούς είναι υψηλή. Στην πρώτη περίπτωση το χρήμα από το πιστωτικό σύστημα μεταφέρεται στις επιχειρήσεις ενώ αν η εμπιστοσύνη στην επιχειρηματική δραστηριότητα είναι μειωμένη το χρήμα μεταφέρεται από τις επιχειρήσεις στο πιστωτικό σύστημα. (23)

3.3 ΘΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ΕΞΙΣΩΣΗ ΤΟΥ KEYNES

- 1) Το Συνολικό Εισόδημα Y είναι το άθροισμα του κόστους συντελεστών E (δηλαδή τα ποσά που πληρώνει η επιχείρηση στους εργαζόμενους, το εισόδημα τους) και του εισοδήματος του επιχειρηματία K (δηλαδή το πλεόνασμα της αξίας του προϊόντος που προκύπτει πάνω από το άθροισμα του κόστους συντελεστών και του κόστους χρήστη) (24)

Σύμφωνα με τον Keynes: $Y = E + K$

- 2) Η συνολική παραγωγή Q είναι το άθροισμα των καταναλωτικών αγαθών R και των κεφαλαιουχικών αγαθών C .

Άρα $Q = R + C$

- 3) Η διαφορά ανάμεσα στο κόστος συντελεστών E και στα καταναλωτικά έξοδα ονομάζεται αποταμίευση S

Τα καταναλωτικά έξοδα υπολογίζονται πολλαπλασιάζοντας τα καταναλωτικά αγαθά R με τις τιμές τους P , δηλαδή

$$S = E - R \cdot P \quad \text{ή} \quad R \cdot P = E - S$$

- 4) Οι επενδύσεις I υπολογίζονται πολλαπλασιάζοντας τα κεφαλαιουχικά αγαθά C με τις αντίστοιχες τιμές τους P_1 , δηλαδή $C \cdot P_1 =$ κεφαλαιουχικά έξοδα

Άρα $I = C \cdot P_1$

- 5) Το γενικό επίπεδο των τιμών n υπολογίζεται διαιρώντας τα συνολικά έξοδα με τη συνολική παραγωγή Q , και

Τα συνολικά έξοδα = καταναλωτικά έξοδα + κεφαλαιουχικά έξοδα

$$\text{Άρα } n = \frac{\text{καταναλωτικά έξοδα} + \text{κεφαλαιουχικά έξοδα}}{\text{συνολική παραγωγή}} = \frac{R \cdot P + C \cdot P_1}{Q}$$

$$\text{Δηλαδή } n = \frac{(E - S) + I}{Q} = \frac{E}{Q} + \frac{I - S}{Q} \quad [5]$$

Η εξίσωση [5] αποτελεί τη βασική εξίσωση του Keynes, όπως διαβάζουμε στο σύγγραμμα του «A Treatise on money» (25). Από τη συγκεκριμένη εξίσωση φαίνεται ότι το επίπεδο των τιμών δεν έχει καμία άμεση σχέση με την ποσότητα του χρήματος. Σύμφωνα με την εξίσωση του Keynes, το επίπεδο των τιμών μπορεί να υποστεί αλλαγές για δύο λόγους:

α) $\frac{E}{Q}$, που είναι ο λόγος του κόστους συντελεστών προς τη συνολική παραγωγή, μπορεί, από ότι φαίνεται στην εξίσωση (5), να επηρεάσει το επίπεδο των τιμών. Όμως η κεϋνσιανή θεωρία βασίζεται στην υπόθεση της πλήρους απασχόλησης, οπότε σε αυτή την περίπτωση ο λόγος $\frac{E}{Q}$ παραμένει σταθερός.

β) Η διαφορά $I - S$ είναι η κύρια αιτία που επηρεάζει το επίπεδο των τιμών. Η διαφορά αυτή εξαρτάται από το επιτόκιο. Κατά τον Keynes το επιτόκιο χωρίζεται σε δύο κατηγορίες, το φυσικό επιτόκιο, που αναφέρεται στην περίπτωση όπου υπό πλήρη απασχόληση, οι επενδύσεις είναι ίσες με την αποταμίευση, δηλαδή $I=S$ και το επιτόκιο της αγοράς, που αναφέρεται στην περίπτωση όπου τα χρήματα είναι προτιμότερο να δανειζονται στη αγορά. Συνεπώς θα υπάρχουν τρεις καταστάσεις για το ενδεχόμενο αποτέλεσμα της διαφοράς $I-S$:

i) Οι επενδύσεις είναι ίσες με την αποταμίευση ($I=S$) :

Όταν το φυσικό επιτόκιο είναι ίσο με το επιτόκιο της αγοράς υπάρχει αδιαφορία μεταξύ αποταμίευσης και επένδυσης των χρημάτων. Σ' αυτή την περίπτωση το επίπεδο των τιμών παραμένει σταθερό.

ii) Οι επενδύσεις είναι μεγαλύτερες από την αποταμίευση ($I > S$) δηλαδή ($I-S > 0$):

Όταν το επιτόκιο της αγοράς είναι μικρότερο από το φυσικό επιτόκιο τότε οι επενδύσεις υπερβαίνουν την αποταμίευση. Λόγω των αυξημένων επενδύσεων, τα κόστη της παραγωγής αυξάνονται, άρα και οι τιμές αυξάνονται. Το επιτόκιο μειώνεται όταν η ποσότητα του χρήματος αυξάνεται. Συνεπώς δημιουργείται αύξηση των επενδύσεων και μείωση των αποταμιεύσεων. Το επίπεδο των τιμών ανεβαίνει εξαιτίας της αύξησης των επενδύσεων.

iii) Οι επενδύσεις είναι μικρότερες από την αποταμίευση ($I < S$) δηλαδή ($I - S < 0$):

Όταν το επιτόκιο της αγοράς είναι μεγαλύτερο από το φυσικό επιτόκιο τότε οι επενδύσεις είναι λιγότερες από την αποταμίευση. Λόγω των μειωμένων επενδύσεων, τα κόστη της παραγωγής μειώνονται, άρα και οι τιμές μειώνονται. Το επιτόκιο αυξάνεται όταν η ποσότητα του χρήματος μειώνεται. Συνεπώς δημιουργείται μείωση των επενδύσεων και αύξηση των αποταμιεύσεων. Το επίπεδο των τιμών πέφτει εξαιτίας της μείωσης των επενδύσεων.

3.4 ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ KEYNES

Η θεωρία χρήματος του Keynes βασίζεται στις ακόλουθες υποθέσεις:

- 1) Τελείως ελαστική προσφορά των συντελεστών παραγωγής: Σύμφωνα με τον Keynes, σε κατάσταση ύπαρξης ανεργίας η προσφορά των συντελεστών παραγωγής (εργαζομένων) είναι τελείως ελαστική. Αυτό σημαίνει ότι με μία αύξηση της ζήτησης των συντελεστών παραγωγής, θα αυξηθεί και η προσφορά τους.
- 2) Τελείως ανελαστική προσφορά των συντελεστών υπό συνθήκες πλήρους απασχόλησης: Αυτό σημαίνει ότι μια αύξηση της ζήτησης των παραγωγικών συντελεστών, σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης, δεν προκαλεί καμία αύξηση στην προσφορά τους.
- 3) Μοναδιαία ελαστικότητα της προσφοράς της παραγωγής: Όσο υπάρχει ανεργία στην οικονομία, αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος επιφέρουν ανάλογη αλλαγή στην παραγωγή, που σημαίνει ότι η προσφορά της παραγωγής είναι ίση με τη μονάδα.
- 4) Οι παραγωγικοί συντελεστές είναι ομοιογενείς: Σύμφωνα με τον Keynes, όλοι οι απασχολούμενοι πόροι είναι ανταλλάξιμοι ως προς την ικανότητα τους να παράγουν ότι χρειάζεται. Αυτό σημαίνει ότι εάν ένας παραγωγικός συντελεστής δεν είναι διαθέσιμος στην παραγωγή, τότε αντικαθίσταται με έναν άλλον συντελεστή. Ο κάθε παραγωγικός συντελεστής είναι το ίδιο αποδοτικός με τους άλλους.

5) Σταθερές αποδόσεις και αμετάβλητη μονάδα μισθού: Αυτό σημαίνει ότι οι συντελεστές της παραγωγής που εισέρχονται στο οριακό κόστος είναι ικανοποιημένοι με τον ίδιο ονομαστικό μισθό εφόσον υπάρχουν αχρησιμοποίητα πλεονάσματα. Στην περίπτωση αυτή έχουμε σταθερές αποδόσεις και αμετάβλητη μονάδα μισθού, εφόσον υπάρχει ανεργία στην αγορά.

(26)

3.5 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ KEYNES

Σύμφωνα με τις υποθέσεις της προηγούμενης ενότητας στη θεωρία χρήματος του Keynes:

- 1) Υπάρχει έμμεση σχέση μεταξύ ποσότητας του χρήματος και επιπέδου των τιμών
- 2) Με την προϋπόθεση ότι υπάρχει ανεργία στην αγορά μια αύξηση της ποσότητας χρήματος δεν θα έχει επιπτώσεις στις τιμές αλλά θα έχει επιπτώσεις στην απασχόληση και την παραγωγή, η οποία θα αυξηθεί κατ' αναλογία με την αύξηση της ποσότητας του χρήματος.

Με την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχει ανεργία στην αγορά και υπάρχει πλήρης απασχόληση οι μισθοί και οι τιμές θα αυξηθούν στον ίδιο βαθμό με την αύξηση της μεταβολής της ποσότητας του χρήματος.

3.5.1 Έμμεση σχέση μεταξύ της ποσότητας χρήματος και επιπέδου των τιμών

Σύμφωνα με τον Keynes, οι αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος αρχικά προκαλούν αλλαγή στο επιτόκιο. Συνεπώς υπάρχει αλλαγή στις επενδύσεις, στην παραγωγή και στις τιμές. Έτσι δημιουργείται μία έμμεση σχέση ανάμεσα στην ποσότητα του χρήματος και στο επίπεδο των τιμών.

Οι αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος επηρεάζουν το επίπεδο των τιμών μέσα από την εξής σειρά γεγονότων:

- 1) Οι αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος αρχικά επηρεάζουν το επιτόκιο. Όταν η ποσότητα του χρήματος αυξάνεται, το επιτόκιο μειώνεται
- 2) Μείωση του επιτοκίου ενισχύει τις επενδύσεις. Αύξηση των επενδύσεων προκαλεί αύξηση στο εισόδημα υπό την επιρροή του πολλαπλασιαστή.
- 3) Αύξηση των επενδύσεων οδηγεί σε αύξηση του εισοδήματος, της απασχόλησης και της παραγωγής.
- 4) Εφόσον αυξάνεται το εισόδημα, η απασχόληση και η παραγωγή, αυξάνεται και η ζήτηση παραγωγικών συντελεστών. Λόγω της τέλει ελαστικής προσφοράς των συντελεστών πριν υπάρξει κατάσταση πλήρους απασχόλησης η αύξηση της παραγωγής σπάνια συνδέεται με αύξηση των τιμών
- 5) Όταν θα επιτευχθεί η πλήρης απασχόληση, δεν θα μπορεί να υπάρξει περαιτέρω αύξηση της απασχόλησης. Μία αύξηση λοιπόν της ποσότητας του χρήματος θα προκαλέσει άνοδο των τιμών και όχι της παραγωγής.
- 6) Έτσι η ποσότητα του χρήματος επηρεάζει το επίπεδο των τιμών με έμμεσο τρόπο και όχι άμεσα

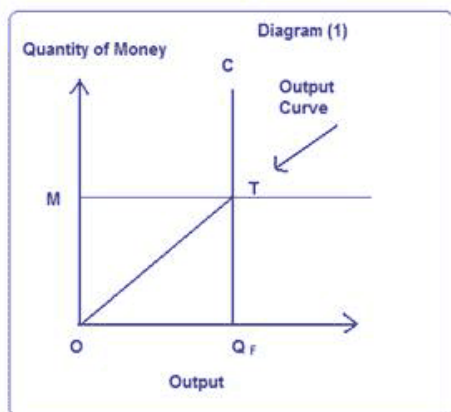
Εν ολίγοις ο Keynes υποστηρίζει ότι το αποτέλεσμα μιας αύξησης της ποσότητας του χρήματος είναι η πτώση του επιτοκίου. Με την πτώση του επιτοκίου αυξάνονται οι επενδύσεις και σαν συνέπεια αυτού αυξάνεται η ζήτηση παραγωγικών συντελεστών. Αφού λοιπόν αυξάνονται τα κόστη παραγωγής, αυξάνονται και οι τιμές σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης. (27)

3.5.2 Ποσότητα του χρήματος, παραγωγή και τιμές

Σύμφωνα με τον Keynes, όσο υπάρχει ανεργία στην αγορά, μία αύξηση της ποσότητας του χρήματος προκαλεί αύξηση της παραγωγής και της εργασιακής απασχόλησης. Όταν επιτευχθεί η πλήρης απασχόληση, η αύξηση της ποσότητας του χρήματος οδηγεί σε ανάλογη αύξησης των τιμών και όχι της παραγωγής. Οι καταστάσεις αυτές της οικονομίας φαίνονται στα παρακάτω διαγράμματα:

➤ Διάγραμμα (1) :

Εκφράζει τη σχέση μεταξύ χρήματος και παραγωγής. Μας δείχνει ότι όσο η ποσότητα του χρήματος αυξάνεται από το O στο M , παραγωγή αυξάνεται ανάλογα από το O στο Q . Όταν η ποσότητα του χρήματος γίνεται M , τότε η παραγωγή γίνεται Q , το οποίο αντιστοιχεί στο επίπεδο παραγωγής σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης. Από το σημείο T και έπειτα, η καμπύλη της παραγωγής είναι μια κάθετη γραμμή στον άξονα της παραγωγής. Αυτό σημαίνει ότι μετά την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης στο σημείο T , μία περαιτέρω αύξηση της ποσότητας του χρήματος δεν έχει επιπτώσεις στην παραγωγή.

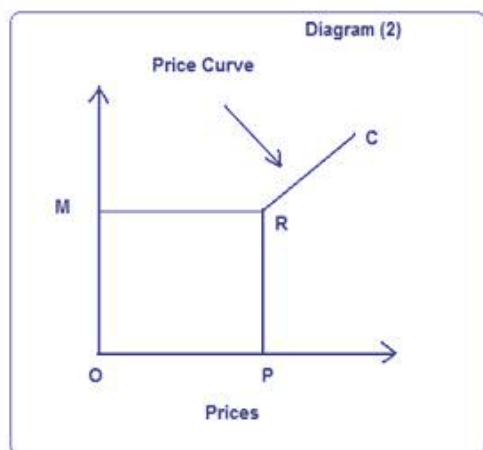
Διάγραμμα (1)

(28)

➤ Διάγραμμα (2) :

Εκφράζει τη σχέση μεταξύ χρήματος και τιμών. Όσο η ποσότητα χρήματος είναι μικρότερη από M , οι τιμές είναι σταθερές και ίσες με P , χωρίς να αλλάζουν με

αλλαγή της ποσότητας του χρήματος. Κατά τη διάρκεια αυτής της κατάστασης υπάρχει ανεργία στη οικονομία. Μόλις επιτευχθεί η πλήρης απασχόληση, οι τιμές αρχίζουν να αυξάνονται. Στο διάγραμμα πάνω από το OM, όπου υπάρχει πλήρης απασχόληση, οι τιμές αυξάνονται με την ίδια αναλογία με τη αύξηση της ποσότητας του χρήματος. Αυτό φαίνεται στο τμήμα RC της καμπύλης των τιμών.

Διάγραμμα (2)

(28)

3.6 Ο KEYNES ΚΑΙ Η ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Η θεωρία χρήματος του Keynes και η ποσοτική θεωρία διαφέρουν στα εξής σημεία:

1) Νομισματική θεωρία και θεωρία της αξίας:

Χαρακτηριστικό της θεωρίας χρήματος του Keynes είναι ότι επιδιώκει να ενώσει τη νομισματική θεωρία ή θεωρία των γενικών τιμών με τη θεωρία της αξίας ή θεωρία των σχετικών τιμών. Σύμφωνα με τη Ποσοτική Θεωρία του χρήματος το γενικό επίπεδο των τιμών και οι τιμές των αγαθών και υπηρεσιών υπολογίζονται διαφορετικά. Αλλαγές στο γενικό επίπεδο των τιμών προκαλούνται από αλλαγή στην ποσότητα του χρήματος (Θεωρία Χρήματος). Αντιθέτως, αλλαγές στις σχετικές τιμές προκαλούνται από αλλαγή στη ζήτηση και προσφορά των αγαθών (Θεωρία Αξίας). Ο Don Patinkin αποκάλεσε το διαχωρισμό μεταξύ θεωρίας χρήματος και θεωρίας της αξίας, κλασσική

διχοτόμηση. Σύμφωνα με τον Keynes η διχοτόμηση δεν ισχύει. Αλλαγές στο γενικό επίπεδο των τιμών και στις σχετικές τιμές προκαλούνται από αλλαγές στο κόστος παραγωγής. Οι σχετικές τιμές καθορίζονται από την ελαστικότητα της προσφοράς και ζήτησης και από το κόστος παραγωγής. Αυτοί οι παράγοντες καθορίζουν και το γενικό επίπεδο των τιμών. Συνεπώς η νομισματική θεωρία και η θεωρία της αξίας προσδιορίζονται από τους ίδιους παράγοντες.

2) Η κεϋνσιανή θεωρία του χρήματος ως μια πιο ρεαλιστική θεωρία:

Η Ποσοτική Θεωρία του χρήματος ισχύει μόνο κάτω από συνθήκες πλήρους απασχόλησης. Όμως οι συνθήκες πλήρους απασχόλησης είναι σπάνιο φαινόμενο. Στην πραγματικότητα στις περισσότερες χώρες υπάρχει κατάσταση ανεργίας στην οικονομία. Αντίθετα με την Ποσοτική Θεωρία, η κεϋνσιανή θεωρία του χρήματος ισχύει και σε κατάσταση ανεργίας και σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης. Σε κατάσταση ανεργίας αύξηση της ποσότητας του χρήματος οδηγεί σε αύξηση της παραγωγής και της απασχόλησης, ενώ σε κατάσταση πλήρους απασχόλησης αύξηση της ποσότητας του χρήματος οδηγεί σε αύξηση του επιπέδου των τιμών. Ο Keynes αναγνώρισε ότι ακόμα και σε συνθήκες ανεργίας κάποιες φορές παρατηρείται αύξηση των τιμών παράλληλα με αύξηση της παραγωγής λόγω των ατελειών της αγοράς.

3) Θεωρία Χρήματος και Θεωρία της παραγωγής:

Ο Keynes προσπάθησε να ενώσει τη θεωρία χρήματος με τη θεωρία της παραγωγής. Οι αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος επηρεάζουν το επιτόκιο και κατά συνέπεια προκαλούν μεταβολές στις επενδύσεις. Άρα αλλάζει και η ποσότητα της παραγωγής στη οικονομία. Οι αλλαγές στην παραγωγή προκαλούν αλλαγές στα κόστη παραγωγής, οπότε και στο επίπεδο των τιμών

4) Η αλληλουχία των γεγονότων σε κάθε θεωρία:

Η Θεωρία Χρήματος του Keynes δίνει μία καλύτερη εξήγηση των γεγονότων που συμβαίνουν από ότι η Ποσοτική Θεωρία. Σύμφωνα με τον Keynes το ελάττωμα της Ποσοτικής Θεωρίας είναι ότι αγνοεί τελείως τις επιδράσεις των μεταβολών της ποσότητας του χρήματος πάνω στο επιτόκιο, τις επενδύσεις, την παραγωγή και την απασχόληση. Αντιθέτως στη θεωρία του Keynes όταν αυξάνεται η προσφορά του χρήματος, τα επιτόκια μειώνονται. Συνεπώς αυξάνονται οι επενδύσεις και κατά συνέπεια και το εισόδημα πολύ παραπάνω.

Αυτό σημαίνει αύξηση της ζήτησης των αγαθών οπότε αύξηση του κόστους παραγωγής και των τιμών. Η αλληλουχία αυτή των γεγονότων αποτελεί τη έμμεση επίδραση της μεταβολής της ποσότητας του χρήματος στο επίπεδο των τιμών. Η επίδραση αυτή περνάει μέσα από το επιτόκιο, τις επενδύσεις, το εισόδημα και την απασχόληση. (27)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΡΑΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 ΜΟΝΕΤΑΡΙΣΜΟΣ

Μονεταρισμός αποκαλείται η θεωρία σύμφωνα με την οποία η αύξηση της ποσότητας του χρήματος σε μια οικονομία, με κρατική παρέμβαση μέσω δημοσιονομικής ή νομισματικής πολιτικής, οδηγεί τελικά σε άνοδο των τιμών και αύξηση του πληθωρισμού. Θεωρείται ότι η διακύμανση στην προσφορά χρήματος έχει επίδραση στο πραγματικό παραγόμενο προϊόν μόνο βραχυπρόθεσμα, ενώ μακροπρόθεσμα επηρεάζει μόνο το επίπεδο των τιμών. Συνεπώς για τους μονεταριστές το χρήμα είναι μη ουδέτερο βραχυπρόθεσμα και ουδέτερο μακροπρόθεσμα.

Ουσιαστικά μπορούμε να πούμε ότι το μονεταριστικό μοντέλο αποτελεί σύνθεση κεϋνσιανισμού και κλασσικών οικονομικών. Ο μονεταρισμός ερμηνεύει τα εμπειρικά (ιστορικά) δεδομένα κατά τρόπο που δείχνει ότι τα άτομα ή τέλος πάντων η οικονομία αθροιστικά συμπεριφέρεται σύμφωνα με το κεϋνσιανό υπόδειγμα βραχυπρόθεσμα και σύμφωνα με το κλασσικό υπόδειγμα μακροπρόθεσμα.

Ο κύριος εκφραστής της σύγχρονης και επικεφαλής της «μονεταριστικής επανάστασης» εναντίον του κεϋνσιανισμού, θεωρείται ο αμερικάνος οικονομολόγος Milton Friedman. Είναι πολύ δύσκολο να σκεφτεί κάποιος τον Milton Friedman χωρίς αυτόματα να του έρθει αμέσως στο μυαλό το πνευματικό του τέκνο που αναμφίβολα είναι ο Μονεταρισμός.

Ο Milton Friedman πήρε στα χέρια του την παλιά και ανυπόληπτη ποσοτική θεωρία του χρήματος και της έδωσε νέα πνοή, εγείροντας ένα νέο δόγμα ότι το χρήμα μετρά (money matters) και δεν αποτελεί απλώς ένα πέπλο της οικονομίας, ένα απλό μέσο συναλλαγών. Έκανε έργο ζωής του την προσπάθεια να αποδείξει ότι η αύξηση της προσφοράς χρήματος, πέραν των συναλλακτικών αναγκών είναι η κύρια αιτία του πληθωρισμού, δηλαδή της αυξήσεως των τιμών. Απέδειξε ότι ο πληθωρισμός συσχετίζεται θετικά με την αύξηση της προσφοράς χρήματος και ότι ο μόνος σωστός τρόπος της διαχείρισης της προσφοράς χρήματος είναι η συμμετρική της αύξηση με

αυτήν του πραγματικού προϊόντος της οικονομίας. Ερμήνευσε το στασιμοπληθωρισμό και ανέπτυξε την ιδέα του φυσικού ποσοστού ανεργίας το οποίο παραμένει ανεπηρέαστο τόσο από τις νομισματικές όσο και από τις δημοσιονομικές πολιτικές. Με αυτόν τον τρόπο απέδειξε την πλήρη ανικανότητα και αναποτελεσματικότητα των κρατικών παρεμβάσεων για την καλή ρύθμιση της οικονομίας και το μάταιο και ανέφικτο της οργάνωσης τέτοιων προσπαθειών. Η κρατική ανάμειξη πρέπει να είναι η ελάχιστη και να περιορίζεται στην λειτουργική υποστήριξη των εξελίξεων που αναδεικνύονται από τον ιδιωτικό τομέα.

Προϋπόθεση του Μονεταρισμού είναι η ομαλή δημοκρατική διακυβέρνηση όπου τον κύριο οικονομικό ρόλο τον έχει ο ανταγωνιστικά οργανωμένος ιδιωτικός τομέας και όχι η όποια πολιτική εξουσία και, δεύτερον, το θεώρημα της νομισματικής επιτάχυνσης αποτρέπει την επιταχυνόμενη αυξητική νομισματική επέκταση ακριβώς διότι δηλώνει ότι τα αποτελέσματα στον πραγματικό τομέα είναι ιδιαίτερα βραχυχρόνια, παροδικά και κυρίως αβέβαια.

Με την παγκόσμια απήχηση και υιοθέτηση του Μονεταρισμού ο στασιμοπληθωρισμός νικήθηκε γνωρίζοντας ο κόσμος μια παγκόσμια ανάκαμψη και έναν σαφή περιορισμό της κρατικής παρέμβασης με ένα μεγάλο παγκόσμιο κύμα ιδιωτικοποιήσεων και κατάργησης των κρατικών ελέγχων. (29)

4.2 TO ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΟΥ MILTON FRIEDMAN

Το 1967 ο M. Friedman επαναδιατύπωσε τα συμπεράσματα της παραδοσιακής Κλασικής Σχολής. Ταυτόχρονα εξήγησε τις εμπειρικές παρατηρήσεις για την αντίστροφη σχέση μεταξύ πληθωρισμού και ανεργίας. Έτσι μπόρεσε να εξηγήσει την αύξηση του πληθωρισμού σε σχέση με την παρατηρούμενη πτώση της ανεργίας στα μέσα της δεκαετίας του 1960 (κάτι που το Κλασικό μοντέλο δεν μπόρεσε να κάνει) καθώς και την αύξηση του πληθωρισμού κατά την περίοδο όπου η ανεργία είχε πλέον σταματήσει να μειώνεται (κάτι που το μοντέλο του Keynes δεν μπόρεσε να κάνει).

Στο μοντέλο του Friedman τα αποτελέσματα της ποσοτικής θεωρίας και η ουδετερότητα του χρήματος διατηρούνται μακροχρόνια αλλά όχι βραχυχρόνια, δηλαδή μία αύξηση στον ρυθμό ανάπτυξης της προσφοράς χρήματος θα έχει μία

προσωρινή πραγματική επίδραση με την αύξηση του προϊόντος και της απασχόλησης, αλλά τελικά η οικονομία θα επιστρέψει στο αρχικό πραγματικό σημείο παρά την ύπαρξη υψηλότερου πληθωρισμού. Αντίστροφα, μία μείωση στην νομισματική ανάπτυξη θα μειώνει απασχόληση και προϊόν βραχυχρόνια αλλά τελικά η οικονομία θα πηγαινε πίσω στο φυσικό επίπεδο αλλά με χαμηλότερο πληθωρισμό.

4.2.1 Οι Υποθέσεις του μοντέλου

- 1) Οι επιχειρήσεις είναι πλήρως ανταγωνιστικές και λειτουργούν στο επίπεδο παραγωγής προϊόντος εκεί δηλαδή όπου μεγιστοποιούνται τα κέρδη (εκεί όπου ο πραγματικός μισθός ισούται με το οριακό προϊόν της εργασίας). Σε μία τέτοια ανταγωνιστική αγορά κάθε επιχείρηση μπορεί να πουλήσει όσο προϊόν επιθυμεί στην τρέχουσα τιμή.
- 2) Στη βραχυχρόνια περίοδο η οικονομία μπορεί να βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο ανεργίας από αυτό το οποίο μπορεί να βρίσκεται μακροχρόνια. (17)

4.2.2 Τα Συμπεράσματα του μοντέλου

- 1) Το (μακροχρόνιο) επίπεδο ανεργίας αποκαλείται το Φυσικό Επίπεδο Ανεργίας (NRU, *Natural Rate of Unemployment*).

Στο επίπεδο αυτό δεν υπάρχει αθέλητη ανεργία. Η ανεργία αυτής της μορφής είναι αποκλειστικά οικειοθελής αφού αντανακλά στην επιλογή των οικονομικών μονάδων να ασχοληθούν με την εύρεση εργασίας.

- 2) Ο πληθωρισμός είναι σταθερός στο επίπεδο NRU.

Μόνον σε αυτό το επίπεδο ανεργίας NRU ο πληθωρισμός προσδοκείται με ακρίβεια. Αν η ανεργία είναι κάτω από το NRU τότε ο πληθωρισμός θα αυξάνει και αντιστρόφως.

3) *Συμπεράσματα για την Οικονομική Πολιτική στην Μακροχρόνια Περίοδο:*

Η Ποσοτική Θεωρία του Χρήματος ισχύει στην μακροχρόνια περίοδο που σημαίνει πως η αύξηση της προσφοράς χρήματος οδηγεί κατ' ανάγκη σε μεγαλύτερες τιμές. Αυτό σημαίνει πως το χρήμα είναι ουδέτερο στην μακροχρόνια περίοδο (money neutrality). Παρατηρείται επίσης και το φαινόμενο της εκτόπισης της Ιδιωτικής Δαπάνης από τις Δημόσιες Δαπάνες (crowding-out effect) σε ποσοστό 100%.

4) *Συμπεράσματα για την Οικονομική Πολιτική στην Βραχυχρόνια Περίοδο:*

Η Νομισματική και η Δημοσιονομική Πολιτική έχουν πραγματικές επιδράσεις στην οικονομία. Όμως η Νομισματική Πολιτική είναι πολύ πιο ισχυρή από την Δημοσιονομική ως μέσο άσκησης οικονομικής πολιτικής. (17)

4.3 Η ΕΚΔΟΧΗ ΤΟΥ FRIEDMAN ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Στην αναδιάρθρωση του κλασσικού μοντέλου από τον Friedman τα αποτελέσματα της ποσοτικής θεωρίας και η ουδετερότητα του χρήματος διατηρούνται μακροχρόνια αλλά όχι βραχυχρόνια, δηλαδή μία αύξηση στον ρυθμό ανάπτυξης της προσφοράς χρήματος θα έχει μία προσωρινή πραγματική επίδραση με την αύξηση του προϊόντος και της απασχόλησης, αλλά τελικά η οικονομία θα επιστρέψει στο αρχικό πραγματικό σημείο παρά την ύπαρξη υψηλότερου πληθωρισμού. Αντίστροφα, μία μείωση στην νομισματική ανάπτυξη θα μειώνει απασχόληση και προϊόν βραχυχρόνια αλλά τελικά η οικονομία θα πήγαινε πίσω στο φυσικό επίπεδο αλλά με χαμηλότερο πληθωρισμό.

Για την απεικόνιση των διαδικασιών στην πράξη υποθέτουμε πως η αρχική κατάσταση είναι αυτή του φυσικού επιπέδου με την ανάπτυξη της προσφοράς χρήματος ίση με αυτήν του πληθωρισμού (και του αναμενόμενου πληθωρισμού). Συνεπώς $M=P=P^E=6\%$ και η οικονομία είναι στο σημείο A του σχήματος 1.

Συνοψίζοντας $y=y_N$, $E=E_N$, και $U=U_N$ και $M=P=P^E=6\%$

Ας υποθέσουμε ότι η κυβέρνηση εισάγει μία επεκτατική νομισματική πολιτική αυξάνοντας μόνιμα τον βαθμό ανάπτυξης της προσφοράς του χρήματος από 6% σε 10%. Ο στόχος μπορεί να είναι η μείωση της ανεργίας.

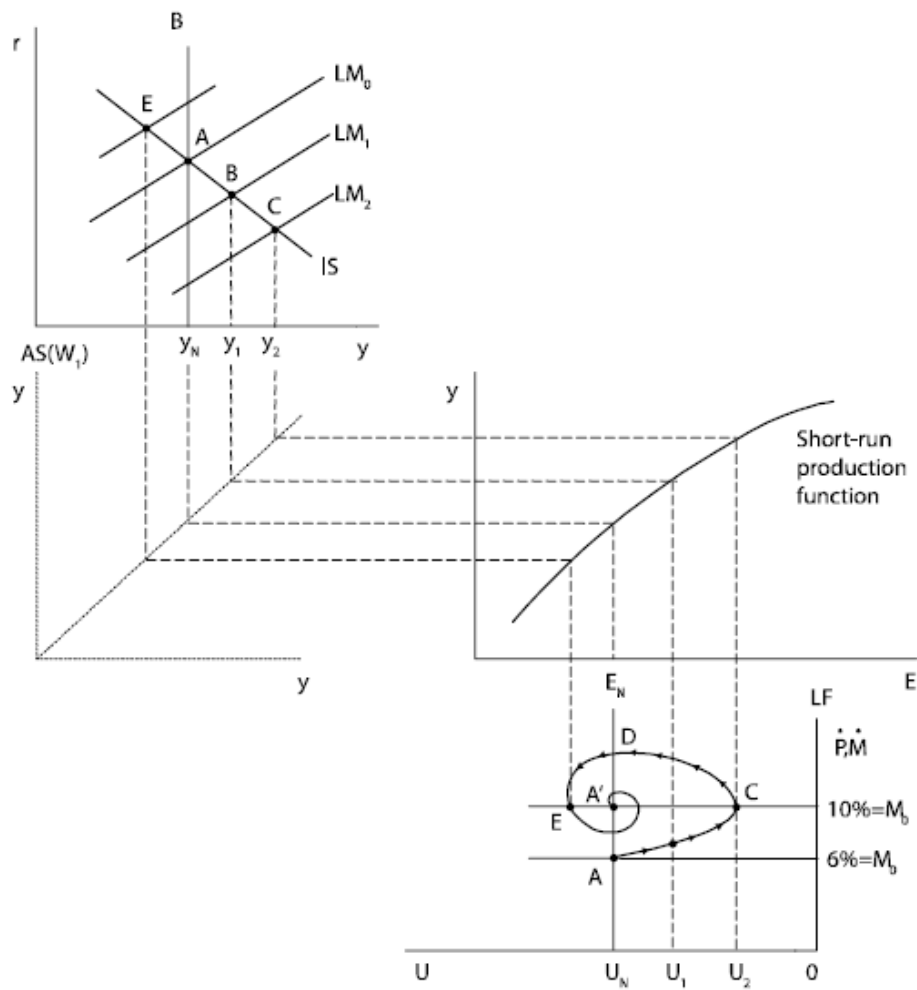
Βήμα 1^ο Με $M_1 = 10\%$ και πληθωρισμό ακόμη στο 6% η πραγματική προσφορά χρήματος θα έχει αυξηθεί και η LM μετακινείται δεξιά στην LM_1 . Το προϊόν αυξάνει σε y_1 και η ανεργία πέφτει σε U_1 (σχ. 1)

Βήμα 2^ο Ο πληθωρισμός ξεπερνά το 6% και η οικονομία είναι σε σημείο όπως το B. Όσο ο πληθωρισμός παραμένει κάτω από 10%, η πραγματική προσφορά χρήματος θα συνεχίσει να αυξάνει και να μετακινεί την LM προς τα δεξιά. Η ανεργία θα συνεχίσει την πτώση.

Βήμα 3^ο Αυτή η διαδικασία συνεχίζει μέχρι να προσεγγιστεί το σημείο C. Μόλις ο πληθωρισμός γίνει ίσος με τον ρυθμό ανάπτυξης της προσφοράς χρήματος (10%), η πραγματική προσφορά χρήματος θα παύσει να αυξάνεται.

Βήμα 4^ο Ωστόσο, η διαδικασία δεν σταματάει στο σημείο C. Από τη στιγμή που η ανεργία είναι κάτω από U_N , ο πληθωρισμός θα συνεχίσει να αυξάνεται. Με $P > M$ η πραγματική προσφορά χρήματος αρχίζει να υποχωρεί, μετακινώντας την LM προς τα αριστερά. Όσο η LM μετακινείται από την LM_2 στην LM_1 και LM_0 η ανεργία αυξάνει προς το φυσικό επίπεδο. Κατά τη διάρκεια αυτής της φάσης (από το C στο D στο διάγραμμα καμπύλης Phillips) τόσο ο πληθωρισμός όσο και η ανεργία αυξάνονται: ο πληθωρισμός γιατί η ανεργία είναι ακόμη κάτω από το U_N , και η ανεργία γιατί η συνολική ζήτηση μειώνεται λόγω της πτωτικής προσφοράς χρήματος.

Βήμα 5^ο Μόλις η οικονομία είναι στο D, ο πληθωρισμός παύει να μεγαλώνει από τη στιγμή που $U = U_N$. Ωστόσο, επειδή ο πληθωρισμός έχει ανέλθει πάνω από το ρυθμό ανάπτυξης της προσφοράς χρήματος, η πραγματική προσφορά χρήματος θα συνεχίσει να μειώνεται: η οικονομία θα υπερκεράσει το U_N διανύοντας μία περίοδο ανεργίας πάνω από το φυσικό επίπεδο (από το D στο E).

Σχήμα 1

Βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα της νομισματικής πολιτικής

Τελικώς η οικονομία ‘επαναπαύεται’ στο σημείο A' , με τον πληθωρισμό ίσο με 10%, δηλαδή ίσο με το ρυθμό ανάπτυξης της προσφοράς χρήματος. Η ανεργία και το προϊόν είναι στα φυσικά επίπεδα. Στο μοντέλο του Friedman, η επεκτατική νομισματική πολιτική οδηγεί σε μία βραχυχρόνια ύφεση της ανεργίας. Μακροχρόνια, δεν υπάρχει βελτίωση στο προϊόν και την ανεργία, με την οικονομία να έρχεται αντιμέτωπη με ένα μεγαλύτερο πληθωρισμό.

4.4 ΜΟΝΕΤΑΡΙΣΜΟΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΚΕΥΝΣΙΑΝΙΣΜΟΥ

Η κεϋνσιανή ηγεμονία διήρκεσε μέχρι τη δεκαετία του 1970. Σε εκείνη την ταραχώδη δεκαετία αυτό που υπήρξε σχεδόν ευαγγέλιο, από τη στιγμή που την οικονομία την έπληξε ο στασιμοπληθωρισμός, αμφισβητήθηκε από πολλούς.

Οι κυριότερες διαφορές μεταξύ Μονεταριστικής και Κευνσιανής Θεωρίας είναι (30):

- Σύμφωνα με τον Keynes, η καλή οικονομία, εκείνη της πλήρους απασχόλησης, εξαρτάται από το επίπεδο της ζήτησης. Για μια σειρά λόγους η ζήτηση, αν αφηθεί στον εαυτό της, μπορεί να παραμένει για μεγάλες περιόδους κάτω από το επίπεδο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης.
- Σύμφωνα με τους μονεταριστές, η πλήρης απασχόληση εξαρτάται από τις συνθήκες της προσφοράς. Αν οι τιμές των συντελεστών της παραγωγής και κυρίως του κόστους της εργασίας ήταν ελεύθερες να κυμαίνονται από τον άνεμο της αγοράς, χωρίς κυβερνητικές ή συνδικαλιστικές παρεμβάσεις, η οικονομία θα πετύχαινε αυθόρμητα την πλήρη απασχόληση. Σύμφωνα με τον Keynes, ήταν καθήκον του κράτους να παρεμβαίνει για να καλύψει το κενό της ζήτησης με μακροοικονομικές, νομισματικές και φορολογικές πολιτικές
- Σύμφωνα με τους μονεταριστές, το κράτος οφείλει να απέχει αυστηρά από κάθε παρέμβαση η οποία θα μεταφραζόταν υποχρεωτικά σε πληθωρισμό χωρίς να αυξάνει, παρά μόνο για πολύ μικρό διάστημα, την απασχόληση. Το κράτος επομένως έπρεπε να περιορίζεται στο να προμηθεύει μια ποσότητα νομισμάτων συμβατή με το ποσοστό του επιθυμητού πληθωρισμού.
- Ενώ κατά την κεϋνσιανή σχολή οι μεταβολές στην ποσότητα του χρήματος θεωρείται ότι επηρεάζουν μόνιμα, τόσο βραχυχρόνια όσο και μακροχρόνια, τα πραγματικά μεγέθη της οικονομίας, οι μονεταριστές υποστηρίζουν ότι

μακροχρόνια η ποσότητα του χρήματος δεν επηρεάζει τα πραγματικά μεγέθη της οικονομίας.

- Στο κεϋνσιανό σύστημα οι τιμές είναι ανελαστικές, ενώ στο μονεταριστικό πλαίσιο της οικονομίας πλήρους απασχόλησης οι τιμές είναι πλήρως ελαστικές.
- Τέλος κατά την κεϋνσιανή προσέγγιση τα άτομα είναι εγκλωβισμένα στην «αυταπάτη του χρήματος», αντίθετα με τη μονεταριστική που θεωρεί ότι τα άτομα είναι απαλλαγμένα από την αυταπάτη αυτή.

Ο Friedman ήταν ο εμπνευστής της μονεταριστικής σχολής στα οικονομικά. Αντίθετα με τους Κεϋνσιανιστές που υποστήριζαν τις συνεχείς παρεμβατικές μικροδιορθώσεις στην οικονομία, ο Friedman υποστήριζε ότι οι κεντρικές τράπεζες πρέπει να ακολουθούν αυστηρούς γενικούς κανόνες στην προσφορά χρήματος για τον περιορισμό του πληθωρισμού και να αφήνονται οι τιμές ελεύθερες να προσεγγίσουν τα φυσικά τους επίπεδα. Ο Friedman πίστευε ότι όχι μόνο οι περισσότερες κρατικές παρεμβάσεις ήταν αντιπαραγωγικές για την οικονομία, αλλά και ότι ήταν αντίθετες με τις αξίες μιας ανοιχτής κοινωνίας ελεύθερων ατόμων, συνδυάζοντας άρτια τα οικονομικά με την πολιτική πράξη και την καθημερινότητα. Επίσης, γνωστές προτάσεις του ήταν η αντικατάσταση του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας με έναν αρνητικό φόρο εισοδήματος, το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα, ο ενιαίος φορολογικός συντελεστής και η αντικατάσταση της δημόσιας εκπαίδευσης με ένα σύστημα κουπονιών απευθείας στους μαθητές, οι οποίοι μετά θα επιλέγουν ελεύθερα όποιο εκπαιδευτήριο προτιμούν, προωθώντας τον ανταγωνισμό μεταξύ των σχολείων για τη βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης, χωρίς να παραγκωνίζεται η συμμετοχή του κράτους και ο δωρεάν χαρακτήρας της. (31)

Ο Milton Friedman το 1957, με το βιβλίο-σταθμό Θεωρία της Λειτουργίας της Κατανάλωσης, επιτίθεται για πρώτη φορά μετωπικά στις οικονομικές θεωρίες του John Keynes και των μαθητών του John Kenneth Galbraith και Paul Samuelson. Η «πνευματική μονομαχία» του Friedman με τον Keynes, της «ελεύθερης αγοράς» με

το «κράτος πρόνοιας», τρόπον τινά, συνεχίζεται ως σήμερα. Στο σπουδαιότερο έργο του, το Καπιταλισμός και Ελευθερία, ο Friedman ασχολήθηκε σε βάθος με τον μηχανισμό καθορισμού των τιμών και τη λεγόμενη «ποσοτική θεωρία» του χρήματος, την ιδέα δηλαδή ότι οι τιμές σε κάθε αγορά καθορίζονται από την προσφορά χρήματος και ότι η νομισματική πολιτική μπορεί στην ουσία να ελέγξει τους επιχειρηματικούς κύκλους. Πατώντας γερά στον Adam Smith και στις θεωρίες του laissez-faire, ο Friedman κήρυξε ανένδοτο αγώνα κατά της κενυσιανής «επέκτασης», τονίζοντας ότι η αύξηση της ρευστότητας και των δημοσίων δαπανών δεν οδηγεί αυτόματα στην πλήρη απασχόληση, αλλά μόνο σε «καταστροφικό» υπερπληθωρισμό και αυξημένες μισθολογικές απαιτήσεις. (32)

4.5 Η ΝΕΑ ΚΛΑΣΙΚΗ (NEW CLASSICAL) ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ

Τη δεκαετία του 1970 όταν η νεοκλασική σύνθεση (neoclassical synthesis) και ο Κενυσιανισμός απέτυχαν σαν οικονομική σκέψη να εξηγήσουν το στασιμοπληθωρισμό, παράλληλα με τις ιδέες του Milton Friedman εμφανίστηκε η Νέα Κλασική σχολή.

Η Νέα Κλασική σχολή υποστήριζε ότι τα άτομα στην οικονομία είναι συνεπή και επιτυγχάνουν το βέλτιστο χωρίς να κάνουν λάθη στην αξιολόγηση της οικονομίας. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι τα άτομα έχουν ορθολογικές προσδοκίες για τον μέλλον χρησιμοποιώντας όλη τη διαθέσιμη πληροφόρηση. Αν οι επιχειρήσεις έχουν ορθολογικές προσδοκίες, κατά μέσο όρο, οι τιμές και οι μισθοί θα καθορίζονται σε επίπεδα που διασφαλίζουν ισορροπία στις αγορές αγαθών και εργασίας. Με άλλα λόγια δεν θα υπάρχει ανεργία. Έτσι, ανισορροπία υπάρχει μόνο προσωρινά ως αποτέλεσμα μιας τυχαίας απρόβλεπτης διαταραχής-σοκ. Άρα κατά μέσο όρο όλες οι αγορές ισορροπούν και υπάρχει πλήρης απασχόληση χωρίς να χρειάζεται επέμβαση του κράτους για σταθεροποίηση της οικονομίας. Η συγκεκριμένη υπόθεση έρχεται σε

αντίθεση με τη νεοκλασική σύνθεση η οποία δέχεται τον ορθολογισμό των ατόμων της οικονομίας αλλά όχι τη συνεχή ισορροπία των αγορών. (33)

Κύριος εκφραστής των νέων κλασικών οικονομικών είναι ο Robert Lucas ο οποίος βραβεύτηκε το 1995 με το βραβείο Νόμπελ των οικονομικών για την εργασία του πάνω στην νομισματική ουδετερότητα. Στη συγκεκριμένη εργασία του ασχολήθηκε με το να εξηγήσει τον τρόπο με τον οποίο οι αλλαγές στη συμπεριφορά της νομισματικής πολιτικής επηρεάζει τον πληθωρισμό αλλά και την παραγωγή και την εργασιακή απασχόληση. Κατά τον Lucas, οι αναμενόμενες αλλαγές στη νομισματική πολιτική έχουν διαφορετικά αποτελέσματα από τις μη αναμενόμενες. Αν οι αλλαγές στη νομισματική πολιτική και οι προκύπτουσες αλλαγές στον πληθωρισμό είναι αναμενόμενες, τότε τα άτομα στην οικονομία έχουν ορθολογικές προσδοκίες και δεν θα παραπλανηθούν από τις μεταβολές των τιμών που παρατηρούν. Αυτό σημαίνει ότι η παραγωγή δε θα προσαρμοστεί ανάλογα και η ουδετερότητα του χρήματος εμφανίζεται ακόμη και βραχυπρόθεσμα. Από τη άλλη πλευρά, μία μη αναμενόμενη νομισματική επέκταση έχει επιπτώσεις στα πραγματικά μεγέθη και μπορεί να τονώσει την παραγωγή και την εργασιακή απασχόληση, όπως επίσης μία μη αναμενόμενη περιοριστική πολιτική μπορεί να προκαλέσει ύφεση στην οικονομία. (34) Για τα ευρήματα του αυτά είχε αρκετές επιρροές από το J.S. Mill που αξιολόγησε τις απρόβλεπτες και μη αναμενόμενες νομισματικές μεταβολές ως πηγή της μη ουδετερότητας του χρήματος.

Έτσι λοιπόν σύμφωνα με τον Lucas και τα νέα κλασικά οικονομικά η ουδετερότητα του χρήματος μπορεί να ισχύει βραχυπρόθεσμα αλλά και μακροπρόθεσμα εάν οι αλλαγές στη νομισματική πολιτική είναι αναμενόμενες. Αντίθετα με το μονεταρισμό που υποστηρίζει την ουδετερότητα του χρήματος μόνο στη μακροχρόνια περίοδο. Δηλαδή η νέα κλασική σχολή υποστηρίζει ότι οι νομισματικές αρχές δεν χρειάζεται να εφαρμόζουν πολιτικές σταθεροποίησης της οικονομίας, γιατί η επέμβαση τους στην οικονομία είναι αναποτελεσματική βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Από την άλλη ο μονεταρισμός υποστηρίζει ότι η συστηματική νομισματική πολιτική βραχυπρόθεσμα παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των πραγματικών μεγεθών της οικονομίας. (35)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 Η ΑΥΣΤΡΙΑΚΗ ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

Η Αυστριακή Σχολή Οικονομικών είναι μια σχολή οικονομικής σκέψης που υποστηρίζει τον ατομικισμό στην ερμηνεία των οικονομικών εξελίξεων, τις πολιτικές του laissez-faire και τη θεωρία ότι το χρήμα δεν είναι ουδέτερο. Η σημαντική συμβολή της σχολής είναι η εισαγωγή του υποκειμενικής προσέγγισης στα οικονομικά γεγονότα.

Ξεκίνησε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, με τους Carl Menger, Eugen von Böhm-Bawerk και Friedrich von Wieser, που αποτέλεσαν το 'πρώτο κύμα της σχολής', και ακλούθησαν οι Ludwig von Mises και ο μαθητής του, Friedrich Hayek. Μετά το 1920 τα οικονομικά της αυστριακής σχολής χωρίστηκαν σε δύο τάσεις, η μία υποστηριζόμενη από τον Friedrich Hayek που συμφώνησε σε κάποια θέματα με τους νεοκλασικούς και σε άλλα διαφώνησε, και η άλλη από τον Ludwig von Mises που διαχωρίστηκε εντελώς από τα νεοκλασικά οικονομικά.

5.2 ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΙΣ ΤΙΜΕΣ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΕΠΙΤΟΚΙΩΝ

Η αυστριακή σχολή οικονομικών είχε αρκετές επιρροές, όσον αφορά το χρήμα και τις επιδράσεις του στις τιμές, από το σουηδό οικονομολόγο Knut Wicksell.

Η μεγαλύτερη συμβολή του Wicksell ήταν η θεωρία των τόκων, που δημοσιεύθηκε το 1898 στην εργασία του «Interest and Prices» στην οποία προσπάθησε να αναλύσει τη σχέση μεταξύ επιτοκίου και επιπέδου τιμών. Στο συγκεκριμένο βιβλίο του έκανε μια βασική διάκριση μεταξύ του φυσικού επιτοκίου (natural rate) και του ονομαστικού επιτοκίου (money rate). Κατά τον Wicksell το ονομαστικό επιτόκιο, είναι απλώς το επιτόκιο που χρησιμοποιούνται στην αγορά των κεφαλαίων. Ενώ το

φυσικό επιτόκιο είναι το επιτόκιο το οποίο είναι ουδέτερο για τις τιμές στην πραγματική αγορά, ή αλλιώς, το επιτόκιο στο οποίο η προσφορά και η ζήτηση στην πραγματική αγορά βρίσκεται σε ισορροπία. Αυτό συνδέεται με την Αυστριακή σχολή η οποία διατύπωσε ότι μια οικονομική άνθηση μέσα στον οικονομικό κύκλο συμβαίνει όταν το φυσικό επιτόκιο ήταν υψηλότερο από το ονομαστικό.

Δηλαδή, σε μια οικονομία χρήματος το ονομαστικό επιτόκιο μπορεί να διαφέρει από το φυσικό επιτόκιο, διότι η προσφορά και η ζήτηση χρήματος δεν συμπίπτουν. Η ποσότητα του χρήματος μπορεί να αλλάξει από τις τράπεζες. Όσο το ονομαστικό επιτόκιο συμπίπτει με το φυσικό επιτόκιο, το επιτόκιο παραμένει ουδέτερο όσον αφορά τις επιδράσεις του στις τιμές των προϊόντων. Οι τιμές παραμένουν σταθερές. Όταν οι τράπεζες μειώνουν το ονομαστικό επιτόκιο και είναι χαμηλότερο από το φυσικό, οι τιμές αυξάνονται. Όταν αυξάνουν το ονομαστικό επιτόκιο και είναι μεγαλύτερο από το επιτόκιο ισορροπίας, οι τιμές μειώνονται. (36)

Έτσι οι οικονομολόγοι της αυστριακής σχολής οικονομικών, χρησιμοποίησαν αυτή τη θεωρία για να εισάγουν τη θεωρία του οικονομικού κύκλου που βασίζεται στην πολιτική της κεντρικής τράπεζας. Αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος στην οικονομία μπορεί να μετατοπίσουν το ονομαστικό επιτόκιο φέρνοντας το κοντά ή απομακρύνοντας το από το φυσικό επιτόκιο και κατά αυτόν τον τρόπο να επηρεαστούν οι επενδύσεις και η παραγωγή, γεγονός που θα οδηγήσει τελικά σε μια οικονομική άνθηση ή ύφεση.

5.3 Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΤΙΜΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ FRIEDRICH HAYEK

Ο Friedrich August Hayek θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς οικονομολόγους και πολιτικούς φιλοσόφους του εικοστού αιώνα. Μαζί με τον μέντορά του Ludwig von Mises, ήταν μια σημαντική συμβολή στην αυστριακή σχολή οικονομικής σκέψης. Η μελέτη του Hayek για τον τρόπο με τον οποίο οι αλλαγές των τιμών μεταδίδουν πληροφορίες οι οποίες επηρεάζουν τους καταναλωτές, αποτελεί επίτευγμα στον τομέα των οικονομικών.

Στο βιβλίο του «*Prices and Production*» το 1931, ο Hayek τάχθηκε κατά της κυρίαρχης τότε ιδέας που υποστήριζε ότι η νομισματική θεωρία εστιάζει στη σχέση μεταξύ της ποσότητας του χρήματος και του γενικού επιπέδου των τιμών, δηλαδή των τιμών σαν σύνολο. Πίστευε ότι το ενδιαφέρον βρίσκεται στην παρακολούθηση των τιμών των μεμονωμένων προϊόντων καθώς οι τιμές αυτές μας δείχνουν κατά πόσο η ζήτηση για κάθε συγκεκριμένο αγαθό μπορεί να ικανοποιηθεί. Το να ανακαλύψουμε το γιατί συγκεκριμένες ανάγκες, και ανάγκες του κάθε ατόμου, μπορούν να ικανοποιηθούν σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι άλλες, είναι ο απώτερος σκοπός της οικονομικής επιστήμης. Συνεπώς δεν υπάρχει αντικειμενική αξία του χρήματος, με την έννοια που χρησιμοποιούμε για την αντικειμενική αξία των εμπορευμάτων. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι μόνο το πώς οι σχετικές τιμές των αγαθών, ως πηγές εισοδήματος ή ως μέσο ικανοποίησης των αναγκών, επηρεάζονται από το χρήμα. (37)

Κατά τον Hayek, το χρήμα είναι 'ουδέτερο' όταν δεν επηρεάζει τις σχετικές τιμές των αγαθών. Ο Hayek εισήγαγε την έννοια της «ουδετερότητας του χρήματος» εν μέρει ως μέσο για να διαφοροποιήσει την άποψη του περί του χρήματος, με τις απόψεις των πολλών οικονομολόγων που παρατηρούσαν τις επιρροές του χρήματος μόνο στο γενικό επίπεδο των τιμών και όχι στις σχετικές τιμές των αγαθών. Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη το χρήμα είναι ουδέτερο εφόσον η αξία του χρήματος (όπως μετράται από το γενικό επίπεδο των τιμών) παραμένει αμετάβλητη. Έτσι, οι αυξήσεις στην οικονομική δραστηριότητα απαιτούν αναλογικές αυξήσεις της ποσότητας του χρήματος σε κυκλοφορία. Σύμφωνα με τον Hayek όμως, η νομισματική ουδετερότητα απαιτεί την απουσία της μεταβολής της προσφοράς χρήματος στην αγορά. Όταν συμβαίνει κάτι τέτοιο, δηλαδή αυξάνεται η ποσότητα του χρήματος στην οικονομία, το νέο χρήμα εισάγεται με κάποιο συγκεκριμένο τρόπο, που αλλάζει προσωρινά τις σχετικές τιμές των αγαθών, γεγονός που αναγκάζει το σύστημα των τιμών να μεταδίδει ψευδείς πληροφορίες σχετικά με τις προτιμήσεις των καταναλωτών και της διαθεσιμότητας των πόρων. Σε αυτή την περίπτωση το χρήμα δεν είναι ουδέτερο.

Οι αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με τις προϋποθέσεις για μια νομισματική ουδετερότητα του χρήματος, είχε σημαντικές συνέπειες για την αμερικανική νομισματική πολιτική κατά την ευημερούσα δεκαετία του 1920. Ο ρυθμός της νομισματικής επέκτασης κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ήταν περίπου ισοδύναμη με το ρυθμό της πραγματικής οικονομικής ανάπτυξης, γεγονός που οδήγησε σε ένα σχεδόν σταθερό επίπεδο τιμών. Η απουσία του πληθωρισμού των τιμών ελήφθη από τους περισσότερους οικονομολόγους σαν ένα σημάδι νομισματικής σταθερότητας. Αντίθετα η εκτίμηση του Hayek (1925), ότι η εισφορά χρημάτων μέσω πιστωτικών αγορών μπορεί να οδηγήσει σε κακή κατανομή των πόρων παρά την σταθερότητα του γενικού επιπέδου των τιμών, αποτέλεσε τη βάση για την πρόβλεψη του ότι το χρήμα που εισήχθη στην αγορά για να προκαλέσει οικονομική άνθηση θα μπορούσε τελικά να οδηγήσει σε ύφεση.

5.4 ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ HAYEK ΚΑΙ KEYNES

Ο Hicks το 1967 ανέφερε για την αντιπαλότητα των απόψεων του Hayek και του Keynes ότι « όταν η ιστορία της οικονομικής ανάλυσης κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 γραφόταν, ο κορυφαίος χαρακτήρας στο δράμα ήταν ο καθηγητής Hayek... Έχει σχεδόν ξεχαστεί ότι υπήρχε μια εποχή που οι νέες θεωρίες του Hayek ήταν ο κύριος αντίπαλος των νέων θεωριών του Keynes». (38)

Υποστήριζαν και οι δύο το σημαντικό ρόλο του χρήματος σε μια νομισματική οικονομία και τις πραγματικές επιδράσεις που είχε στα μεγέθη της οικονομίας. Ο Hayek στο βιβλίο του *Prices and Production* γράφει ότι «το χρήμα θα ασκεί πάντα καθοριστική επιρροή στην πορεία των οικονομικών γεγονότων ... καμία ανάλυση των πραγματικών οικονομικών φαινομένων δεν μπορεί να είναι πλήρης αν ο ρόλος που παίζει το χρήμα παραμελείται». (37) Ο Keynes επίσης αναφέρει ότι «το χρήμα επηρεάζει τα κίνητρα και τις αποφάσεις και είναι ένας από τους γενεσιουργούς παράγοντες σε μια οικονομική κατάσταση, έτσι ώστε η πορεία των γεγονότων δεν μπορεί να προβλεφθεί, ούτε σε βραχυχρόνια ούτε σε μακροχρόνια περίοδο, χωρίς τη γνώση της συμπεριφοράς του χρήματος». (39)

Η βασική διαφορά στις θεωρίες των Hayek και Keynes είναι οι καταστάσεις από τις οποίες η οικονομία κινδυνεύει να οδηγηθεί σε κρίση και στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται η κρίση.

Κατά τον Hayek μια νομισματική επέκταση ρίχνει το ονομαστικό επιτόκιο, με αποτέλεσμα να είναι χαμηλότερο από το φυσικό επιτόκιο. Οι επιχειρήσεις μπορούν σε αυτή την περίπτωση να δανειστούν πολύ πιο εύκολα και στρέφονται στην παραγωγή καταναλωτικών αγαθών. Οι τιμές αυξάνονται αλλά, λόγω της καθυστέρησης της προσαρμογής των μισθών στις αλλαγές των τιμών, οι καταναλωτές μειώνουν ακούσια την κατανάλωση και οδηγούνται στην αναγκαστική αποταμίευση. Όταν αργότερα γίνεται η προσαρμογή των μισθών στις αλλαγές των τιμών, οι καταναλωτές αρχίζουν και καταναλώνουν και κατ' αυτόν τον τρόπο ρευστοποιούν τις αποταμιεύσεις τους. Οι τράπεζες τότε αυξάνουν τα επιτόκια για να μην κινδυνεύσουν από την έλλειψη ρευστών. Οι επιχειρήσεις μειώνουν την παραγωγή με αποτέλεσμα να μειώνεται η εργασιακή απασχόληση και να υπάρχει ανεργία. Γι' αυτό και για τον Hayek πρέπει οι καταναλωτές να αποταμιεύουν εθελοντικά. Έτσι, αυτό το κεφάλαιο της αποταμίευσης μεταφέρεται στις επιχειρήσεις και την παραγωγή επενδυτικών αγαθών που θα οδηγήσουν σε μειωμένου κόστους παραγωγή καταναλωτικών αγαθών τα οποία θα μπορούν εύκολα να αγοραστούν από τους καταναλωτές. (40)

Σύμφωνα όμως με τον Keynes για να μην επέλθει οποιαδήποτε είδους κρίση στην οικονομία ή για να γλιτώσει η οικονομία από μια υπάρχουσα κρίση, οι καταναλωτές πρέπει να αυξήσουν την κατανάλωση. Έτσι η αύξηση της ζήτησης προϊόντων θα δώσει ώθηση στην παραγωγή και στην αύξηση των θέσεων εργασίας στις επιχειρήσεις και θα οδηγήσει την οικονομία σε άνθηση ή θα την αποτρέψει από μία κρίση.

5.5 Η ΜΗ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ LUDWIG VON MISES

Ο Ludwig Heinrich von Mises (1881-1973) υπήρξε ένας σημαντικός οικονομολόγος με μεγάλη επιρροή στο σύγχρονο ελευθεριακό κίνημα και στην αναβίωση του κλασικού φιλελευθερισμού. Έχει ονομαστεί ο αδιαφιλονίκητος πρύτανης της

αυστριακής σχολής των οικονομικών. Βασικό του πιστεύω ήταν ότι το χρήμα ζητείται για την χρησιμότητά του στο να αγοράζει άλλα προϊόντα και όχι για την αξία του αφ' εαυτού.

Υποστηρικτής της μη ουδετερότητας του χρήματος, πίστευε ότι η μεταβολή της ποσότητας του χρήματος επηρεάζει την παραγωγή και την κατανάλωση. Ο Mises θεωρεί ότι οι αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος επηρεάζουν τις τιμές των αγαθών και υπηρεσιών αλλά όχι την ίδια στιγμή και στον ίδιο βαθμό. Έτσι το χρήμα δεν μπορεί να είναι ουδέτερο. Η έννοια του ουδέτερου χρήματος δεν διαφέρει πολύ από την έννοια του χρήματος με στάσιμη αγοραστική δύναμη. Το χρήμα χωρίς κινητήρια δύναμη δεν μπορεί να είναι τέλειο ή καλύτερα δεν μπορεί να είναι καν χρήμα.

Κατά τον Mises η εσφαλμένη υπόθεση της ουδετερότητας του χρήματος έχει τις ρίζες της στην προσπάθεια να καθιερωθεί η εξίσωση της Ποσοτικής θεωρίας. Αντιμετωπίζοντας μια τέτοια εξίσωση οι μαθηματικοί οικονομολόγοι υπέθεσαν ότι όταν ένα μέγεθος αλλάζει, δηλαδή το ένα στοιχείο της εξίσωσης, τότε επέρχεται αντίστοιχη αλλαγή και στο άλλο μέγεθος. Αυτά τα στοιχεία δεν είναι αντικείμενα μιας προσωπικής οικονομίας αλλά ενός ολόκληρου οικονομικού συστήματος. Κατ' αυτόν τον τρόπο λοιπόν οι οικονομολόγοι δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που δημιουργούνται στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής.

Στην πραγματικότητα αυτό που συμβαίνει με μια αλλαγή στην προσφορά του χρήματος όσον αφορά τις τιμές αλλά και άλλα πραγματικά μεγέθη είναι διαφορετικό. Κατ' αρχήν οι αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος δεν επηρεάζουν ένα ολόκληρο οικονομικό σύστημα αμέσως, αλλά επηρεάζουν τα νοικοκυριά των ατόμων ξεχωριστά, ή τις κοινωνικές ομάδες διαφορετικά. Επίσης αυτές οι αλλαγές ποτέ δεν επηρεάζουν όλα τα νοικοκυριά, ή τις κοινωνικές ομάδες των ατόμων ταυτόχρονα και στον ίδιο βαθμό. Έτσι λοιπόν η Ποσοτική Θεωρία των παλαιότερων ετών σε συνδυασμό με την σύγχρονη έκφραση της από μαθηματικούς οικονομολόγους μέσα από την εξίσωση των συναλλαγών που δηλώνει ότι όλες οι τιμές αυξάνονται ή μειώνονται σε ανάλογο μέγεθος με την αύξηση ή μείωση της ποσότητας του χρήματος, διαψεύδεται.

Ο Mises στο βιβλίο του «*Money, Method and the Market Process*», δίνει ένα παράδειγμα της μη ουδετερότητας του χρήματος μέσα από μια διαδικασία με πολλά στάδια. Εξ αρχής αυξάνεται η προσφορά χρήματος στην οικονομία. Όμως η προστιθέμενη ποσότητα χρήματος που κυκλοφορεί δεν καταλήγει στα νοικοκυριά όλων των ατόμων την ίδια στιγμή. Ακόμα και αυτοί που επωφελούνται πρώτοι δεν παίρνουν το ίδιο ποσό, ούτε αντιδρούν κατά τον ίδιο τρόπο με τη συγκεκριμένη ποσότητα χρήματος που θα λάβουν. Αυτοί που επωφελούνται πρώτοι θα έχουν περισσότερα χρηματικά αποθέματα και θα είναι σε θέση να δώσουν περισσότερα χρήματα στην αγορά για αγαθά και υπηρεσίες που θέλουν να αγοράσουν. Το επιπρόσθετο ποσό που αυτοί θα προσφέρουν στην αγορά θα επιφέρει άνοδο των τιμών των συγκεκριμένων αγαθών και των μισθών των επαγγελματιών που σχετίζονται με την πώληση αυτών των αγαθών. Ουσιαστικά αλλάζουν οι σχετικές τιμές των αγαθών.

Ταυτόχρονα, μέσα στην ίδια οικονομία οι τιμές των άλλων αγαθών ή οι άλλοι μισθοί θα μείνουν ανεπηρέαστα ή και θα μειωθούν. Ενδεχομένως να μειωθούν, επειδή τώρα θα υπάρχουν στην αγορά κάποιες ομάδες ατόμων των οποίων το εισόδημα δεν αυξήθηκε αλλά παρ' όλα αυτά οι ομάδες αυτές υποχρεούνται να πληρώσουν παραπάνω για να αγοράσουν τα αγαθά των οποίων η τιμή αυξήθηκε. Κατά αυτόν τον τρόπο μειώνεται το πραγματικό εισόδημα των καταναλωτών.

Οι αλλαγές των τιμών που ήταν αποτέλεσμα της αύξησης της ποσότητας του χρήματος, ξεκινούν με ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες και αργά η γρήγορα μεταδίδονται από τη μία ομάδα του πληθυσμού σε άλλη. Χρειάζεται χρόνος ώστε η προστιθέμενη ποσότητα χρήματος που κυκλοφόρησε στην αγορά να εξαντλήσει όλες τις δυνατότητες αλλαγής των τιμών. (41)

Σύμφωνα με τις απόψεις του Mises οι κοινωνικές συνέπειες από μια αλλαγή στην αγοραστική δύναμη του χρήματος είναι δύο:

- Καθώς το χρήμα είναι ο κανόνας των πληρωμών και των πιστώσεων οι σχέσεις μεταξύ πιστωτών και οφειλετών θα αλλάξουν

- Αφού οι αλλαγές στην αγοραστική δύναμη του χρήματος δεν επηρεάζουν όλες τις τιμές και όλους τους μισθούς ταυτόχρονα και στον ίδιο βαθμό, δημιουργείται μία μετατόπιση του πλούτου και του εισοδήματος στις διάφορες κοινωνικές ομάδες

Ο Ludwig von Mises αντίθετος στην ουδετερότητα του χρήματος υποστήριξε τα εξής τρία σημεία:

- 1) Αρχικά, με την εγκατάλειψη της ιδέας του ουδέτερου χρήματος, πολλοί οικονομολόγοι πίστευαν ότι μπορούσαν να αντικαταστήσουν τα ποσοτικά με τα ποιοτικά οικονομικά. Αυτό βέβαια δεν μπορεί να συμβεί διότι στα ποσοτικά οικονομικά δε γίνεται να υπάρχει σταθερή αναλογία μεταξύ των μεγεθών. Έτσι αυτό που ανακάλυψαν οι οικονομολόγοι εξετάζοντας τη σχέση μεταξύ ζήτησης και τιμών δε συγκρίνεται με τη δουλειά ενός φυσικού επιστήμονα, ο οποίος κάνει πειράματα σε εργαστήριο με σταθερές αναλογίες. Η δουλειά των οικονομολόγων σχετίζεται με ιστορικά δεδομένα του παρελθόντος. Για την έρευνα τους χρησιμοποιούν συγκεκριμένα στοιχεία για δεδομένη περίοδο από το παρελθόν και τα αποτελέσματα τους αφορούν αυτά τα στοιχεία στα οποία αναφέρεται η έρευνα, και τη συγκεκριμένη περίοδο χωρίς να συμπεραίνουν το τι θα γίνει στο μέλλον.
- 2) Δεύτερον, η σταθερότητα του χρήματος στη αγοραστική δύναμη είναι μια παράλογη προσπάθεια. Σαφώς μια υγιής νομισματική πολιτική είναι προτιμότερη από τον πληθωρισμό και τον αποπληθωρισμό. Όμως δεν πρέπει να συγχέουμε την υγιή νομισματική πολιτική με το σταθερό χρήμα, το οποίο βασίζεται στην ιδέα της ουδετερότητας του χρήματος. Πολλοί προτείνουν μεθόδους για να αναιρέσουν τις αλλαγές στην αγοραστική δύναμη, δηλαδή αν υπάρχει πληθωρισμός να δημιουργήσουν αποπληθωρισμό ιδίου μεγέθους και το αντίστροφο. Με αυτόν τον τρόπο όμως δεν απαλείφονται τα κοινωνικά προβλήματα που έχουν ενδεχομένως δημιουργηθεί από τον πληθωρισμό, αλλά αντίθετα προστίθενται κι άλλα.

3) Τρίτον, ισχύει η δυναμικότητα του χρήματος, η οποία συμβάλει στην ανάπτυξη της νομισματικής θεωρίας του κύκλου του εμπορίου. Για παράδειγμα η British Currency-Theory μελετούσε τις συνέπειες της πιστωτικής επέκτασης με την υπόθεση ότι αυτή η επέκταση γινόταν μόνο στη συγκεκριμένη χώρα ενώ στον υπόλοιπο κόσμο τα πράγματα ήταν αμετάβλητα. Αυτό όμως δεν αρκεί για να δώσει απάντηση στην περίπτωση ταυτόχρονης πιστωτικής επέκτασης σε όλο τον κόσμο. (41)

Ο Ludwig Von Mises αντιτίθεται στην άποψη ότι οι αλλαγές στην αγοραστική δύναμη είναι αντιστρόφως ανάλογες με τις αλλαγές στη σχέση προσφοράς ζήτησης και ότι το «ουδέτερο χρήμα» πρέπει να είναι στόχος της νομισματικής πολιτικής. Τέλος, πιστεύει ότι σε ένα ζωντανό και γεμάτο αλλαγές κόσμο, δεν τίθεται το θέμα του ουδέτερου χρήματος. Το χρήμα είναι μη-ουδέτερο, διαφορετικά δεν υπάρχει.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η επιρροή του χρήματος στις πραγματικές μεταβλητές της οικονομίας, γνωστή ως ουδετερότητα του χρήματος, υποστηρίχθηκε και αμφισβητήθηκε από τους κλασικούς αλλά και σύγχρονους οικονομολόγους του 20^{ου} αιώνα. Χρησιμοποιήθηκε σε πολλές θεωρίες και αναλύθηκε μέσα από αυτές.

Οι κλασικοί οικονομολόγοι στην πλειοψηφία τους, δέχονταν ότι το χρήμα έχει επιδράσεις στα πραγματικά μεγέθη της οικονομίας βραχυπρόθεσμα και κάποιες φορές μακροπρόθεσμα. Κατά την άποψη των κλασικών, οι οποίοι βασίστηκαν στα επιχειρήματα που αναφέραμε στο δεύτερο κεφάλαιο, η μη ουδετερότητα του χρήματος εναπόκειται στο κοντινό μέλλον ενώ η ουδετερότητα του χρήματος πραγματοποιείται σε βάθος χρόνου.

Ο Keynes διατύπωσε στη θεωρία του ότι το χρήμα είναι μη ουδέτερο μέχρι η οικονομία να φτάσει στο επίπεδο της πλήρους απασχόλησης και επηρεάζει το προϊόν και την εργασιακή απασχόληση. Από τη στιγμή που η οικονομία αξιοποιήσει όλο το εργατικό δυναμικό της και υπάρχει πλήρης απασχόληση, η ποσότητα του χρήματος που εισάγεται στην αγορά θα αυξήσει μόνο τις τιμές και σε ανάλογο βαθμό. Για αυτό και κατά τον Keynes η ύπαρξη πληθωρισμού δεν συνυπάρχει με αυξανόμενη ανεργία σε μια οικονομία.

Στο σημείο αυτό εναπόκειται και η σημαντική διαφορά της θεωρίας χρήματος του Keynes από τη θεωρία του Milton Friedman. Ο Friedman πίστευε ότι το χρήμα είναι μη ουδέτερο βραχυχρόνια ενώ μακροχρόνια είναι ουδέτερο. Για αυτό και πρότεινε σταδιακή αύξηση της ποσότητας του χρήματος έτσι ώστε το χρήμα να έχει πραγματικές επιδράσεις στην οικονομία, όπως αύξηση της παραγωγής και μείωση της ανεργίας. Κατά τον Friedman στη μακροχρόνια περίοδο το μόνο αποτέλεσμα που έχει μια νομισματική επέκταση είναι ο πληθωρισμός, ο οποίος μπορεί να συνυπάρχει με μια αυξημένη ανεργία. Το ότι το χρήμα είναι ουδέτερο στη μακροχρόνια περίοδο πίστευε και ο Robert Lucas, ο οποίος βέβαια υποστήριζε την ουδετερότητα και στη βραχυχρόνια περίοδο, με την προϋπόθεση ότι οι νομισματικές αλλαγές είναι μη αναμενόμενες στην οικονομία.

Από την άλλη πλευρά ο Hayek και οι αυστριακοί οικονομολόγοι υποστήριξαν ότι το χρήμα παραμένει ουδέτερο όταν οι σχετικές τιμές δεν αλλάζουν και όταν το πραγματικό επιτόκιο είναι ίσο με το φυσικό επιτόκιο. Σε περίπτωση επεκτατικής ή περιοριστικής νομισματικής επέκτασης το πραγματικό επιτόκιο είναι αντίστοιχα μικρότερο ή μεγαλύτερο από το φυσικό και το χρήμα έχει πραγματική επίδραση στην οικονομία. Η διαφορά του Hayek με τον μεγάλο του αντίπαλο Keynes έγκειται στα αποτελέσματα της κατανάλωσης και της αποταμίευσης. Κατά τον Hayek μία ύφεση απειλεί την οικονομία όταν η κατανάλωση υπερσχύει της αποταμίευσης ενώ κατά τον Keynes το ίδιο συμβαίνει όταν η αποταμίευση υπερσχύει της κατανάλωσης. Ο Mises τέλος, από τους αυστριακούς, τόνισε ότι το χρήμα δεν μπορεί να είναι ποτέ ουδέτερο σύμφωνα με την ποσοτική θεωρία διότι τα οικονομικά μεγέθη αναφέρονται σε ένα ολόκληρο οικονομικό σύστημα και όχι σε μία προσωπική οικονομία.

Έτσι λοιπόν η παρούσα εργασία, μέσα από την αναζήτηση στις θεωρίες σημαντικών οικονομολόγων, αναλύει τη μη ουδετερότητα του χρήματος δίνοντας γνώσεις πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Εξηγεί πού εδράζεται το κάθε επιχείρημα υπέρ ή κατά της ουδετερότητας του χρήματος, ενώ τέλος μπορεί να συσχετίσει την εφαρμογή των οικονομικών θεωριών της ουδετερότητας του χρήματος, με τις σύγχρονες ανάγκες της οικονομίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Σαρτζετάκης, Ε., Σ.,** *Εισαγωγή στη Μακροοικονομική*,
<http://users.uom.gr/~esartz/teaching/macro/Section10.pdf>.
2. **Γιώργος, Ιωαννίδης.** *Σημειώσεις για την ιστορική εξέλιξη της ποσοτικής θεωρίας του χρήματος*,
http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=805&Itemid=29.
3. **Hume, David.** *Writings on Economics, chapter "Of money"*,
<http://www.econlib.org/library/LFBooks/Hume/hmMPL26.html#Part%20II,%20Essay%20III,%20OF%20MONEY>.
4. —. *Writings on Economics, chapter "Of interest"*,
<http://www.econlib.org/library/LFBooks/Hume/hmMPL27.html#Part%20II,%20Essay%20IV,%20OF%20INTEREST>.
5. **Fisher, Irving.** *The purchasing power of money*,
<http://www.scribd.com/doc/8964852/Purchasing-Power-of-Money-Irving-Fisher-1911>. 1911.
6. **Παπαδόπουλος, Αθανάσιος.** *Νομισματική Θεωρία και Πολιτική*,
<http://www.soc.uoc.gr/appapa/courses/monpolnotes.pdf>.
7. **Bruce, Champ και Scott, Freeman.** *Modeling monetary economies, chapter1 "A simple model of money"*. s.l. : Cambridge University Press, 2001.
8. *Non neutrality of money in Classical Monetary Thought*,
http://richmondfed.org/publications/research/economic_review/1991/pdf/er770201.pdf
f. **Humphrey, Thomas.** s.l. : Economic Review, March/April 1991.
9. **Thornton, Henry.** *An Enquiry into the Nature and Effects of the Paper Credit of Great Britain, chapter IV*,
http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=2041&chapter=145575&layout=html&Itemid=27. 1802.
10. —. *An Enquiry into the Nature and Effects of the Paper Credit of Great Britain, chapter X*,
http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=2041&chapter=145581&layout=html&Itemid=27.
11. **Attwood, Thomas και Sinclair, John.** *The Late Prosperity and the Present Adversity of the Country Explained, chapter "Mr Attwood's fourth letter"*,
http://books.google.gr/books?id=7EdOAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. London : s.n., 1826.
12. **Attwood, Thomas.** *Report from the Committee on Secrecy in the Bank of England Charter, point 5758*,

http://books.google.gr/books?id=CXBMAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=el&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. London : s.n., 1932.

13. **Mill, John Stuart.** *The Collected Works of John Stuart Mill, volume IV, Essays on Economics and Society Part I, chapter "The Currency Juggle"*, http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=244&chapter=16669&layout=html&Itemid=27. 1833.

14. *Forced Saving*, <http://www.wisdomsupreme.com/dictionary/forced-saving>.

15. **Bentham, Jeremy.** *Works of Jeremy Bentham, vol. III, chapter III "Of Wealth", point 5*, http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=1922&chapter=114394&layout=html&Itemid=27. 1839.

16. **Mill, John Stuart.** *Essays on some unsettled questions of political economy, Essay 2 "Of the influence of consumption on production"*, <http://www.efm.bris.ac.uk/het/mill/question.pdf>. London : s.n., 1844.

17. **Μονογυιός, Γιάννης.** *Σημειώσεις Θεωρία του Πληθωρισμού και της Ανεργίας*, old.econ.uoa.gr/UA/files/1971516998..doc. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών : s.n.

18. **Mises, Ludwig.** *The Theory of Money and Credit*, <http://mises.org/books/tmc.pdf>. London : s.n., 1912.

19. **Hayek, Frederich.** *Monetary Theory and the Trade Cycle*, <http://mises.org/books/monetarytheory.pdf>. London : s.n., 1933.

20. *Expectations and the Neutrality of Money*, <ftp://ftp.soc.uoc.gr/students/master/macro/Lucas%20-%20JET%20%281972%29.pdf>. **Lucas, Robert.** Pennsylvania : Journal of economic theory, 1972.

21. **Δραγούμης, Μάρκος.** *Πορεία προς το φιλελευθερισμό*, <http://www.scribd.com/doc/58364101/34/%CE%9A%CE%AD%CF%8B%CE%BD%CF%82-%CE%9C%CF%8C%CE%BD%CE%B7-%CE%BB%CF%8D%CF%83%CE%B7-%CE%B7-%CF%84%CF%8C%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82>. Αθήνα : Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1992.

22. *Κεννσιανή Θεωρία ζήτησης χρήματος*, <http://www.euretirio.com/2010/06/keynsiani-theoria-zitisis-xrimatos.html>.

23. **Keynes, John Maynard.** *The general theory of employment interest and money, chapter 15*. United Kingdom : s.n., 1936.

24. —. *Η Γενική Θεωρία της απασχόλησης του τόκου και του χρήματος*, Κεφάλαιο 3. 1936.
25. —. *A Treatise on money*. 1930.
26. —. *Η Γενική θεωρία της απασχόλησης του τόκου και του χρήματος*, Κεφάλαιο 21. 1936.
27. **Jain, T.R και Khanna, O.P.** *Macroeconomics money banking and public finance, capter 15*, <http://books.google.gr/books?id=aGypjQ8zMYsC&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false>. 2010.
28. *Keynesian Theory of Money and Prices*, <http://www.tutorsonnet.com>.
29. **Ευαγγελόπουλος, Πάνος.** *Ο Μονεταρισμός του Milton Friedman*, <http://e-rooster.gr/11/2006/368>.
30. *Κεννσιανισμός εναντίον μονεταρισμού*, http://archive.enet.gr/online/online_text/c=110,id=29451140.
31. *Milton Friedman: Ο ηγέτης της Σχολής του Σικάγου, η ζωή του και η θεωρία του*, http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathfiles_1_16/11/2006_172681.
32. *Ο τελευταίος μεγάλος της «Σχολής του Σικάγου»*, <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=177115>.
33. *Macroeconomic Schools of Thought, The New Classical School*, <http://www.maths.tcd.ie/local/JUNK/econrev/ser/html/schools.html>.
34. *Monetary Neutrality*, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1995/lucas-lecture.pdf.
Lucas, Robert. University of Chicago, USA : Economic Sciences, 1995.
35. *The monetarist versus the new classicale economics*, <http://www.jstor.org/pss/40472826>. **Darrat, Ali.** University of New Orleans : Quarterly Journal of Business and Economics, 1985.
36. **Wicksell, Knut.** *Interest and Prices*, <http://mises.org/books/interestprices.pdf>. New York : s.n., 1898.
37. **Hayek, Friedrich August.** *Prices and Production*, <http://mises.org/books/pricesproduction.pdf>. New York : s.n., 1931.
38. **Klein, Peter.** *Biography of F. A. Hayek*, <http://mises.org/page/1454/Biography-of-F-A-Hayek-18991992>.
39. **Wood, John Cunningham.** *John Maynard Keynes Critical assessments second series*,

<http://books.google.gr/books?id=i4b4LmdEsIMC&printsec=frontcover&hl=el#v=onepage&q&f=false>.

40. **Skidelsky, Robert.** *Hayek versus Keynes: The Road to Reconciliation*, <http://www.skidelskyr.com/site/article/hayek-versus-keynes-the-road-to-reconciliation/>.

41. **Mises, Ludwig.** *Money, Method and the Market Process, chapter 5.* [επιμ.] Margit Von Mises, Ebeling και Richard M. 1990.